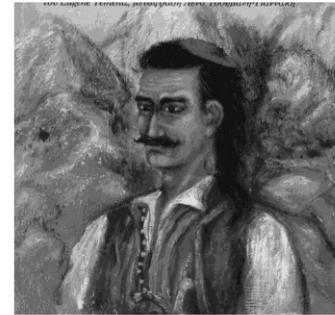

Τα σαρακατσάνικα Χαιρετήματα

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
ΚΕΜΠ. ΑΘ.
4419

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1943 ΚΕΜΠ. ΑΘ

Καλή Λαμπρή

22ο Έτος ΑΡ. ΦΥΛ. 89
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ -
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ -
ΜΑΡΤΙΟΣ 2022

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ "ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ", Ζήνωνος 30 - 3ος Όροφος, 104 37, ΑΘΗΝΑ, τηλ.: 210 5240777 xairetimata@gmail.com

Μέσα στα πλαίσια του εορτασμού των 200 χρόνων από την Επανάσταση του 1821 με πρωτοβουλία του Δήμου Βορείων Τζουμέρκων, που ανακήρυξε το 2022 ως έτος Κατσαντώνη, διοργανώθηκαν στην Αθήνα, με την οικονομική στήριξη της Περιφέρειας Αττικής εκδηλώσεις για τον προεπαναστατικό αυτό ήρωα.

Οι εκδηλώσεις πραγματοποιήθηκαν σε συνδιοργάνωση της Περιφέρειας Αττικής και των Δήμων Αθηναίων, Αγράφων, Αμφιλοχίας, Αργιθέας, Βορείων Τζουμέρκων, Κεντρικών Τζουμέρκων και Λίμνης Πλαστήρα. Στήριξαν και τη συμμετείχαν οι: Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλογών Σαρακατσαναίων, Πανηπειρωτική Συνομοσπονδία Ελλάδος, Πανελλήνια Ομοσπονδία Αργιθεάτικων Συλλόγων, Πανευρυστανική Ένωση, Ομοσπονδία Συλλόγων Τζουμερκιωτών, Ομοσπονδία Συλλόγων Βάλτου, Αδελφότητα των εν Αθηναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου.

Οι εκδηλώσεις περιλάμβαναν:

- Σάββατο 9 Απριλίου, Θέατρο ΚΙΒΩΤΟΣ (Πειραιώς 115, Γκάζι), Θεατρική παράσταση, «Κλέφτης» - μια παράσταση για τον Κατσαντώνη
- Κυριακή 10 Απριλίου, Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός»:
- Ομιλία με θέμα «Η ηρωική μορφή του Κατσαντώνη» από τον Γεώργιο Δ. Καψάλη, Ομότιμο Καθηγητή, πρώην Πρύτανη
- «Τραγούδια για τον Κατσαντώνη» με ορχήστρα παραδοσιακής δημοτικής μουσικής (Ν. Φιλιππίδης κλαρίνο και τραγούδι Γ. Χατζής, Ν. Καλαμίδας, Στ. Κόπανος)

Στην εκδήλωση τιμήθηκαν από τους οργανωτές άτομα και φορείς που διακρίθηκαν για το πνευματικό - ιστορικό - λαογραφικό έργο τους και προσέφεραν στην τοπική κοινωνία. Μεταξύ των τιμηθέντων από τον Δήμο Βορείων Τζουμέρκων ήταν η ΠΟΣΣ για τη συμβολή των Σαρακατσαναίων στην ανάδειξη της προσφοράς στην πατρίδα του Κατσαντώνη και ο Γιώργος Καψάλης για το λογοτεχνικό και όχι μόνο έργο του.

Από την εκδήλωση αυτή παραθέτουμε την εισήγηση-χαιρετισμό του Σαρακατσάνου Δημάρχου Αμφιλοχίας Γιώργου Κατσούλα για τον Κατσαντώνη και το Βάλτο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

2022, έτος Κατσαντώνη.....	1
Κοινωνικά	2
Συνδρομές.....	2
Ανασκαλεύοντας τα περασμένα του Γιώρ. Καπρινιώτη.....	3
Νέα Συλλόγων Σαρακατσαναίων.....	3
Η Λαμπρή του Γιώργου Τσουμάνη	4
Οι Μπαλλάιοι του Κώστα Παπαδιαμάντη.....	5, 6, 7
Σαρακατσάνικη ταυτότητα του Θεοχάρη Γιαννακού	5
Σαρακατσάνικος γάμος, του Χρήστου Τσουμάνη ...	8 & 9
Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις από την ποιμενική ζωή του Νικόλαου Β.Καρατζένη.....	10
Σαρακατσάνικο μασλάτι για το προζενιό του Σπ. Μπίκου	11
ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ του Θ.Γ. Γόγολου: Δημοτικό Τραγούδι-«Δημοτικό ποίημα» β' μέρος.....	11, 12

2022, έτος Κατσαντώνη

«Αγαπητές κυρίες και κύριοι...

Ο Κατσαντώνης αποτελεί μια από τις ξεχωριστές και αγαπητές μορφές της κλεφτουριάς. Είναι το αντιπροσωπευτικό πρότυπο του ελεύθερου ανθρώπου.

Ταυτόχρονα, είναι το πρόσωπο εκείνο που αποτέλεσε μοναδική πηγή έμπνευσης για τους αγωνιστές της Επανάστασης, η οποία θα ακολουθούσε λίγα χρόνια μετά τον θάνατό του.

Ο δήμος Αμφιλοχίας, πραγματοποίησε πέρυσι περισσότερες από δέκα εκδηλώσεις για το 1821. Μεταξύ αυτών ήταν και μια σειρά ιστορικών ημερίδων και ένα διήμερο επιστημονικό συνέδριο.

Σήμερα, με μεγάλη χαρά και υπερηφάνεια, μαζί με τους άλλους συνδιοργανωτές φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και Συλλόγους, τιμούμε με αυτή τη σεμνή εκδήλωση τον ήρωα Κατσαντώνη.

Είναι μεγάλη τιμή για έναν τόπο να συνδεθεί το όνομά του με ηρωικά πρόσωπα και κατορθώματα, όπως ακριβώς συμβαίνει με τον δικό μας τόπο, τον ιστορικό Βάλτο.

Ο Βάλτος, τόπος ηρώων τόπος κλεφτών και αρματολών, η περιοχή όπου ήταν «οι κλέφτες οι πολλοί αρματωμένοι στο φλουρί» συνδέθηκε άρρηκτα και με τους Κατσαντωναίους.

Και αυτό είναι ένα ιστορικό γεγονός που το ζούμε ακόμα έντονα, αφού είχαμε την τύχη, πολλές αναμνήσεις από τα κατορθώματά τους, να περάσουν στα αναρίθμητα κλέφτικα τραγούδια της περιοχής μας.

Σε αυτά τα σύντομα πολεμικά ανακοινωθέντα όπως ονομάστηκαν. Τα τραγούδια που έπαιξαν μεγάλο ρόλο στην τόνωση του ηθικού των αγωνιστών και του λαού και σε αρκετές περιπτώσεις, αποτελούν μοναδικές πηγές πληροφοριών.

Στα φτερά αυτής της λαϊκής μούσας ανεβασμένοι, αγναντεύουμε την πρωτοτόκο Λεπενού. Εκεί όπου η ζωντανή παράδοση μας δείχνει στη θέση «Αγάλι» το χειμαδιό της σαρακατσάνικης στάνης του Μακρυγιάννη, πατέρα του Κατσαντώνη. Εκεί όπου γεννήθηκε ο αδελφός του Αντώνη, ο Κώστας, για να μείνει στην ιστορία ως Κώστας Λεπενιώτης:

Οι κλέφτες από τ' Άγραφα Αντώνη Αντώνη Κι' αρματολοί απ' το Βάλτο Τσόγκα και Λεπενιώτη πατήσανε τη Λεπενού και τη μεγάλη χώρα...

Και από εκεί, ανεβαίνουμε στις κορυφογραμμές του Πεταλά. Φτάνουμε στην τοποθεσία «Γραμμένη Πλάκα», όπου ακόμα σήμερα σώζονται μισοσβησμένα τα ονόματα που χάραξαν στην πέτρα οι κλέφτες:

Να 'μουν πουλί να πέταγα να πήγαινα τ' αφήλου
Ν' αγνάντευα τον Πεταλά και τη Γραμμένη Πλάκα

που 'ναι λημέρια κλέφτικα παλιά χορταριασμένα
λημέρια που 'ν οι κλέφτες σας,
που 'ναι οι Κατσαντωναίοι.

Δέθηκε ο τόπος μας άρρηκτα με τα ηρωικά κατορθώματα του Κατσαντώνη.

Όπου κι αν σταθώ στον δήμο μας θα συναντήσω ανθρώπους που με περηφάνια θα μου δείξουν κάποιο ύψωμα, κάποιο ρέμα και θα μου εξιστορήσουν τα κατορθώματα των κλεφτών του Κατσαντώνη, έτσι όπως η λαϊκή παράδοση και οι δικοί τους πρόγονοι, τους τα μετέφεραν.

Τις μάχες με τον Σουλεϊμάν Μπότα στο Μπαμπάλιο του Βάλτου.

Με τον Ταήρμπεπ στην Αρειάδα.

Με τον Αλή Μπεράτπ στο Μαλατέικο.

Με τον Κιουτσούκ Μουσταφά στην Κεχρινιά.

Με τις δυνάμεις του «σκληρότερου και απανθρωπότερου πάντων των οπληρχηγών του τυράννου, τον Γιουσούφ Αράππ», που μετέτρεψε το Σύντεκνο και την Βαλμάδα του Βάλτου σε στάχτη.

Με τον διαβόητο Βελή Γκέκα που ερήμωνε, πυρπολούσε, και αργυρολογούσε τα χωριά του Βάλτου, υπό το πρόσχημα της συνενοχής και συνεννοήσεως των κατοίκων με τον Κατσαντώνη.

Δέθηκαν όμως και οι Κατσαντωναίοι με τον τόπο μας. Τον ένοιωθαν δικό τους και ασφαλές καταφύγιο τους. Γι' αυτό και όταν κατάλαβαν πως είχε προδοθεί η κρυψώνα τους, όπου βρίσκονταν ο βαριά άρρωστος Αντώνης, αγνάντεψαν απελπισμένοι προς τη μεριά του Βάλτου:

Σηκώθ' ο Γιώργος την αυγή νερό να πάει να φέρει.
Βρίσκει ταμπούρια τούρκικα και τούρκους που φυλάγαν
και πίσω ο Γιώργος γύρισε και στον Αντώνη λέει:
-Σ'ηκ' αδερφέ μ' να φύγουμε να πάμε κατ' το Βάλτο.

Στους ώμους σηκώσανε αργότερα οι σύντροφοι του, τον βαριά λαβωμένο στα Φουρνά Κώστα Λεπενιώτη. Τον Λεπενιώτη που φέρεται να ζητά τη βοήθεια του Αγίου Δημητρίου, ονομαστό προσκύνημα στην Βαρετάδα του Βάλτου:

Αφέντη Αϊ Δημήτρη μου από την Βαρετάδα
αν δεν σε φκειιάξω ολόχρυσο, αν δεν σε ζωγραφίσω
να γιάτρευες το χέρι μου και το δεξί μου πόδι
κι αν δεν το κάνω το Φουρνά μια ώρα να μην ζήσω...

και από άλλο κλέφτικο, μαθαίνουμε για τις τελευταίες ώρες του:

οι σύντροφοι τον άρπαξαν τον πήγανε στο Βάλτο
σε δυο βδομάδες πέθανε κι οι κλέφτες των Αγράφων
στο Βάλτο κατεβήκανε τρισάγιο να του κάνουν.

Αυτή λοιπόν, η ολόχρυση αλυσίδα της παράδοσης και των ηρωικών τραγουδιών μας -που συνδέει και τις γενιές μεταξύ τους- νοιώθουμε να μας δένει γερά με τον Κατσαντώνη.

Με αυτές τις λίγες αυτές σκέψεις για τον «γενναίο και παντός ανδρείου ανδρειότερο πολέμαρχο» χαιρετίζω τη σημερινή εκδήλωση.

Εύχομαι τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν, να συνεργήσουν στο να διδαχθεί η νέα γενιά ότι η γνώση της ιστορίας μας μπορεί να αποτελέσει το στέρεο έρμα πάνω στο οποίο θα στηριχθεί το μέλλον η πρόοδος και η προκοπή μας.

Σας ευχαριστώ όλους για το χρόνο σας και για την παρουσία σας!»

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

ΓΑΜΟΙ

- Ο Γιώργος Αναστ. Χαρίσης και η Θεοδώρα Νεοφώτιστου παντρεύτηκαν στις 22/12/2021 στην Αθήνα.
- Ο Γιώργος Αλεξ. Τσουμάνης από Τσεπελοβο και η Παναγιώτα Μάρκου παντρεύτηκαν στις 8/1/2022 στα Γιάννενα.
- Ο Βαγγέλης Παπιγκιώτης από Άνω Πεδινά και η Πανωραία Καπρινιώτη παντρεύτηκαν στις 2/3/2022 στα Γιάννενα.

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

- Η Ερασμία Παντ. Τάγκα από Τσεπελοβο και ο Γιώργος Σκούρας απέκτησαν κορίτσι στις 7/2/2022 στη Λάρισα.
- Η Θεοδώρα Παπαρούνα και ο Αντώνης Τασμερίδης απέκτησαν αγόρι στις 25/2/2022 στα Γιάννενα.
- Ο Χουλιάρης Ευριπίδης του Γεωργίου και η Ναταλία Καίσαρη απέκτησαν αγόρι στις 06/12/2022.
- Ο Λάμπρος Μπονόβας από την Ασφάκα Ιωαννίνων και η Ουρανία Τσουμάνη απέκτησαν αγόρι στις 8/3/22

ΒΑΦΤΙΣΕΙΣ

- Ο Μάριος Λέων. Φερεντίνος και η Ράνια Αυγερινού βάφτισαν τον γιο τους Λεωνίδα στην Ηγουμενίτσα.

ΘΑΝΑΤΟΙ

- Μαρία χήρα Μιχάλη Παπιγκιώτη, το γένος Λέων. Γόγολου, 94 ετών, στις 2/3/2022 στο Τσεπέλοβο.
- Ελευθερία χήρα Παναγή Λαδιά, 90 ετών, στις 30/1/2022 στο Μονοδέντρι Ζαγορίου.
- Γιώργος Σούρλας, 88 ετών, στις 21/2/2022 στην Ηγουμενίτσα (Λάκκα).
- Λεωνίδα Γρίβας, 90 ετών, στις 22/3/2022 στο Καρβουνάρι Θεσπρωτίας.
- Νίκος Δόσης, 91 ετών, στις 24/3/2022 στο Μεσοβούνι Θεσπρωτίας.
- Ανδρομάχη χήρα Κων/νου Πάσχου στις 3/4/2022 στο Καρβουνάρι Θεσπρωτίας.
- Κλεονίκη Τσουμάνη, το γένος Μυριούνη, 92 ετών, στις 7/4/2022 στο Πάπιγκο Ζαγορίου.
- Αλεξάνδρα χήρα Δημητρίου Παπαρούνα, ετών 90, στις 11/4/2022 στα Άνω Πεδινά.
- Γιώργος Πολύκαρπου Μυριούνης, 82 ετών Κανάλι Πρέβεζας 12/3/22
- Χριστάκος Χριστόδ. Βασίλης, 91 ετών, από το Τσεπέλοβο στις 20/3/22
- Ιωάννης Κονάκης από Λάκκα ετών 77 στις 17/03/2022
- Λαμπρινή Κατρή από Μεσοβούνι ετών 88 στις 05/03/2022.
- Ευδοκία Βαγγελή από Σύβοτα ετών 88 στις 14/02/2022.
- Πάσχος Β. Δημήτριος, ετών 79 στις 25.02.2022 στις Αχαρνές Αττικής.

ΣΑΛΜΑΣ ΕΥΑ. ΠΕΡΙΚΛΗΣ

ΛΟΓΙΣΤΗΣ - ΦΟΡΟΤΕΧΝΙΚΟΣ

ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 2682 061041
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Λ. Ιωαννίνων 14, 481 00 Πρέβεζα
E-MAIL: info@salmasaccounting.gr
WEBSITE: salmasaccounting.gr

HOTEL ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΦΟΙ Κ. ΤΑΓΓΑ

ΤΗΛ. 2665 0 91520, 91361, fax 97029, mobile 6948787562
http://www.hotelagiaparaskevi.com e-mail: tagga@otenet.gr

Φίλιππος Κ. Διαμάντης 1935-2022

Έφυγε από την πρόσκαιρη ζωή στις 10 Μαρτίου 2022 ύστερα από ολιγοήμερη νοσηλεία σε Νοσοκομείο ο Φίλιππος Κ. Διαμάντης. Η εξόδιος ακολουθία ψάλλθηκε στον Ιερό Ναό Αγίου Σεραφείμ Παλαιάς Πεντέλης και η ταφή στο κοιμητήριο Πεντέλης.

Ο Φίλιππος είχε γεννηθεί το 1935 στους Μουζακαίους Ιωαννίνων, όπου είχε εγκατασταθεί ο παππούς του Ηλίας Διαμάντης με τα παιδιά του Σπύρο, Φίλιππο, Κώστα, Γιώργο, Βασιλική, Ευγενία και Γεωργία. Ήταν το πρώτο παιδί του Κώστα

Διαμάντη και της Πολυξένης Κρασιώτη (Φίλιππος 1935, Ηλίας 1937, Γιάννης 1938, Δημήτρης 1943, Ρίζος 1946 και Δέσπω 1948).

Είχε παντρευτεί το 1957 την Ελευθερία Γεωρ. Κοντού και απέκτησαν δύο κόρες, τη Θεοδώρα και την Πολυξένη.

Το 1961 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα (Βριλήσσια), αφού είχαν προηγηθεί τα αδέρφια του και όλοι μαζί ασχολήθηκαν με οικοδομικές εργασίες. Συνέπεσε να βρεθούμε στην Αθήνα την ίδια περίοδο (αρχές της 10/ετίας του εξήντα) ήταν και αυτοί από τους πρώτους Σαρακατσανραίους, που γνώρισα και συναναστράφηκα. Μου δόθηκε η ευκαιρία να τους ζήσω από κοντά,

να διαπιστώσω την ομόνοια ανάμεσα στα αδέρφια, την εργατικότητα και την κοινωνικότητά τους.

Μια παραδοσιακή, ευλογημένη σαρακατσάνικη οικογένεια μέσα στο χάος της μεγαλούπολης. Αναπτύχθηκε μεταξύ μας μια αδελφική φιλία από την οποία έπαιρνα χαρές και λύπες.

Οι λύπες αφορούσαν τον πρώιμο χαμό του Δημήτρη το 2005 και του Γιάννη το 2006. Εγκάρδια συλλυπητήρια στη γυναίκα του, τα παιδιά και εγγόνια του, στα αδέρφια του και τις οικογένειές τους.

Δημήτρης 1943-2005

Γιάννης 1938-2006

Τα τρία αδέρφια φεύγοντας από τη μάταιη ζωή άφησαν πίσω τους πολλές μικρές και μεγάλες καλοσύνες. Αιώνια η μνήμη τους.

Φίλιππα καλό Παράδεισο.

Ηλίας Θεοδώρα Κάλλης

Για το... καρδάρι συνδρομές - ενισχύσεις

Στα μέλη

- Κατρός Γιώργος, Καρβουνάρι Θεσπρωτίας 25 €
- Μόσχος Αριστείδης, Αθήνα, 20 €
- Γιαρίμπ-Μαρμαρινού Χρυσούλα, Περίσταση Κατερίνης 20 €
- Τάσος Ζήσης, Ν. Ηράκλειο Αττικής 20 €
- Βαλάκος Ελευθέριος, Αθήνα 20 €
- Βαλάκος Απόστολος, Αθήνα 50 €
- Θεοδώρα Ανδρέας, Αθήνα 20 €
- Γιαννακός Κων/νος, Αθήνα 20 €
- Γιαννακός Λάμπρος, Αθήνα 20 €

Eurobank

- Τσουμάνης Θεοχάρης, Αθήνα, 20 €
- Τέζας Χρήστος, Ιωάννινα, 20 €
- Κουτούλας Γεώργιος, Ακροπόταμος, 20 €
- Μπομποτής Κων/νος, 20 €
- Φερεντίνος Αλ. Λεωνίδα Ηγουμενίτσα, 30 €
- Κάκος Ιωάννης, Ρόδος, 20 €
- Κωνσταντάκου Ευαγγελία, 30 €
- Θεοχάρης Ελευθέριος, Αθήνα, 20 €
- Μπλιώνας Διονύσιος, Αυλώνας, 20 €
- Ακριβης Γεώργιος, Ιωάννινα, 30 €
- Ακριβης Ιωάννης, Πρέβεζα, 50 €
- Γκαμπράνη Ελένη, 20 €
- Άγνωστος κατάθεση 21/2/22, 20 €
- Άγνωστος, κατάθεση 2/3/22, 20 €

Εθνική Τ.Ε.

- Τάγκας Κων/νος, Κατσικά (άγνωστος φ. 88) 30 €
- Τζουμερκιώτης Δ. Ηλίας, Βόνιτσα, 20 €
- Βαγγελή Μυρτώ, Αθήνα 30 €
- Κάτσενος Γεώργιος, Πρέβεζα 20 €
- Ράφτης Χρήστος, Καβάλα 20 €
- Καψάλης Ηλ. Ευάγγελος 20 €
- Μάστορας Βασίλειος 20 €
- Παπιγκιώτη Ελεονώρα 20 €
- Λουτσάρης Νικόλαος, Ν. Κερασούντα 40 €
- Μπάρκας Β. Κων/νος, Ιωάννινα 30 €
- Κεραμάρης Αλέξανδρος, Πρέβεζα 20 €
- Τσιώπος Σωκ. Πέτρος, Αμφιλοχία 20 €
- Καπίτσας Κων/νος, Λιβαδειά 20 €
- Τσουμάνης Ν. Μιχάλης, Κ. Ραβένια 50 €
- Γιαννακός Γ. Παύλος, 20 €
- Κάτσενος Γεώργιος, Λυκόβρυση 30 €
- Κουμπής Δ. Γεώργιος, Ιωάννινα 30 €
- Γιαννακός Θεοχάρης, Ιωάννινα 30 €
- Κατρός Παύλος, Αθήνα 20 €
- Καρβούνης Δ. Βαγγέλης, Αθήνα 20 €
- Τσουμάνης Παν Ιωάννης, Ιωάννινα, 30 €
- Παυλίδης Στ. Γεώργιος 30 €
- Καλαντζής Ιωάννης, Τσουκαλάδες Βοιωτίας 30 €

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Επιτέλους ανταμώνουμε

(έτσι τουλάχιστον ελπίζουμε)!

Σάββατο 02 Ιουλίου 2022

11^ο Αντάμωμα στο Τσιπουρίκι

Ηγουμενίτσας

στη Σαρακατσάνικη στάνη.

Τα **Χαιρετήματα** σαρακατσάνικα

Τριμηνιαία Εφημερίδα της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσανίων Ηπείρου Ζήνωνος 30, 3ος όροφος, Τ.Κ. 10437
τηλ.: 210 5240777, e-mail: xairetimata@gmail.com

ηλεκτρονική διεύθυνση: www.sarakatsanoi.org

ΑΦΜ 090174764, ΔΟΥ Α' ΑΘΗΝΑΣ

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 6242

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο πρόεδρος της Αδελφότητας

Δημήτρης Λ. Τάγκας, 6945150848

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

Αναστάσιος Μιχ. Τσουμάνης, 6977774350

Δημήτρης Κάτσενος 6937426581

Παύλος Δ. Κατρός 6946903637

(Κοινωνικά Θεσπρωτίας-Οικονομική Επιμέλεια),

Στράτος Θ. Γούλας, 6972027826, Κοινωνικά Ν. Ιωαννίνων

Λάμπρος Ναπ. Βαγγελής,

Κοινωνικά Ν. Πρεβέζης-Αρχείο εφημερίδας

Γεωργία Λ. Γιαννακού, Αρχείο συνδρομητών

Ηλεκτρονική διακίνηση

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν

απόψεις των συντακτών τους

Συνδρομές - ενισχύσεις:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: 130/960391-39

IBAN: GR770110130000013096039139

στα ονόματα: Κάτσενος Δημήτριος-Παύλος Κατρός

EUROBANK:

ΑΡ. ΛΟΓΑΡ.: 0026 0630 0901060 80012

IBAN GR 230260 63000000 901060 80012

Μην ξεχνάτε όταν καταθέτετε χρήματα να γράφετε το ονοματεπώνυμό σας.

Υπεύθυνος Παραγωγής: Apiros hora, Πρεβέζης 93, Αθήνα,
τηλ: 210 5154920, apiroshora@yahoo.gr

Ανασκαλεύοντας τα μισραομένα

Τον τελευταίο καιρό, σε μια προσπάθειά μου να ασχοληθώ με εκκαθάριση, σχετικά με υλικό σε βιβλία, σημειώσεις, κ.α. από τα μαθητικά μου χρόνια και ύστερα, βρέθηκα σε μια ευχάριστη θέση, θα έλεγα.

Και τούτο, όχι γιατί ανακάλυψα κάποιον σημαντικό θησαυρό, αλλά γιατί βρήκα σ' ένα μπλοκάκι όπου είχα καταγράψει τρία δημοτικά τραγούδια και μια επιστολή προς πολιτευτή της Θεσπρωτίας. Θεώρησα σκόπιμο να τα δημοσιοποιήσω, αφού σχετίζονται με τους Σαρακατσάνους. Την επιστολή την είχα γράψει κατά τις διακοπές των Χριστουγέννων και του νέου έτους (1966-1967) όντας πρωτοετής φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων. Ο παραλήπτης- πολιτευτής ήταν γνωστός του αλησμόνητου θείου μου Παντελή Θανασούλα, αδερφού της μάνας μου. Ο θείος ο Παντελής ήταν ένας σπάνιος άνθρωπος, πρᾶος, μετρίοφρων, έξυπνος και πάνω απ' όλα άνθρωπος ακριβοδικός και με πλατιά αντίληψη για τα προβλήματα της κοινωνίας. Μαζί του συζητούσα, με κάθε ευκαιρία, για πολλά και ποικίλα θέματα της επικαιρότητας αλλά και του παρελθόντος, μιας και ο ίδιος είχε πλούσια βιώματα και πολλές περιπέτειες. Αν και δεν είχε φοιτήσει σε σχολείο, γνώριζε, απλώς, να διαβάζει και να γράφει, ήταν θερμός υποστηρικτής των γραμμάτων και της ανάγκης να φοιτήσουν επιτέλους και τα σαρακατσάνοπουλα σε σχολεία. Σε μένα φάνηκε πολύ χρήσιμος, γιατί πίεζε τους δικούς μου, ώστε να εγγραφώ και να φοιτήσω στη Φιλοσοφική Σχολή, αν και επαγγελματικά, κατά κάποιο τρόπο, ήμουν εξασφαλισμένος, αφού ήδη είχα τελειώσει την Παιδαγωγική Ακαδημία Ιωαννίνων.

Ένα θέμα που συζητούσαμε συχνά ήταν η κατάσταση των Σαρακατσαναίων, η παραμέλησή τους από την πολιτεία και η ανάγκη να στηριχτούν από

το ελληνικό κράτος, ώστε να ενταχθούν, το συντομότερο δυνατό, ισότιμα στην ελληνική κοινωνία. Παρακινημένος, λοιπόν, από τέτοιες συζητήσεις αποφάσισα να στείλω μια επιστολή στον εν λόγω πολιτευτή της Θεσπρωτίας, προκειμένου να του εκθέσω τη δική μου άποψη για τους Σαρακατσάνους και το χρέος της πολιτείας απέναντί τους. Παραθέτω αμέσως το κομμάτι αυτής τη επιστολής, που σχετίζεται με αυτούς, χωρίς να αλλοιώνω ορθογραφία, λεξιλόγιο και σύνταξη, εκτός από τη γραφή σε μονοτονικό σύστημα.

«Νομίζω ότι απαιτείται και κάποιο σύνθημα, ένας σκοπός προς επίτευξιν του οποίου πρέπει να αποβλέπωμεν. Χρειάζεται έκθεσις των μελλόντων πραγμάτων, γιατί αυτό, κυρίως, επιθυμούμε να βελτιώσωμεν..

Είναι αλήθεια ότι τους Σαρακατσαναίους η επίσημος πολιτεία τους έχει παραμελήσει τελείως και ανέχεται στο 2^ο ήμισυ του 20^{ου} αι. να ζουν άνθρωποι μέσα σε πραγματικές τρώγλες. Εγώ, προσωπικά, δεν μπορώ να εξηγήσω την στάσιν αυτήν, εκτός αν αφήνει αυτούς ακόμη σε αχυροκάλυβες δια τουριστικούς λόγους. Δια τούτο, νομίζω, ότι πρέπει να ρίξομεν το σύνθημα της αλλαγής. Ίσως, τούτο να επιδράσει περισσότερο παντός άλλου. Βέβαια, δεν πρέπει ύστερα το σύνθημα να μείνει σύνθημα και η υπόσχεσις υπόσχεσις ανεκπλήρωτη, γιατί τότε πέφτομε αμέσως αμέσως στο κοινώς λεγόμενον, «είπα ξείπα».

Η γνώμη, βέβαια, είναι υποκειμενική και τούτο σημαίνει ότι δεν δύναται να είναι και οπωσδήποτε ορθή. Γι' αυτό θα ήθελα την γνώμη σας επί του προκειμένου και την συμβουλήν σας».

Με σεβασμό και εκτίμηση
Γεώργιος Καπρινιώτης

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Ο αγωγιάτης και η Βουργάρα¹

Δώδεκα χρόνια έκαμα στους κάμπους αγωγιάτης.
Χίλια φλουριά καζάντσια κι πιντακόσια γρόσια.
Σε μια Βουργάρα τα 'δωκα, σε μια Βουργαροπούλα,
να ξενυχτήσω μια βραδιά κι ένα Σαββάτο βράδυ.
Ο νιος καλοξημέρωσε και τα φλουρά ζητάει.
-Βουργάρα, δώσ' μου τα φλουριά, τα χίλια πιντακόσια.
-Εγώ χωράφι σο 'δωκα, να σπείρεις, να θερίσεις.
Σαν είν' τα βόδια σ' άμαθα, τ' αλέτρι σ' τσακισμένο
τι φταίω εγώ η αρφανή, εγώ η κακομοίρα;

2. Στα Φουρκιώτικα² τα μέρη

Στα Φουρκιώτικα τα μέρη έκαμα δυο καλοκαιρία.
Ήβρα βρύσες και πηγάδια, έμορφες και παλικάρια.
Ήβρα μια μικρή Βλαχούλα, μια μικρή τσελιγκπούλα
Πο 'χει το βυζί λεμόνι, ποιος το πιάνει παλαβώνει.

Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσαναίων (ΠΟΣΣ)

Γενική Συνέλευση

Πραγματοποιήθηκε στις 20 Μαρτίου του 2022 στην αίθουσα Νικόλαος Γερμανός στον εκθεσιακό χώρο της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης η ετήσια τακτική Γενική Συνέλευση της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συλλόγων Σαρακατσαναίων (Π.Ο.Σ.Σ.).

Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Ομοσπονδίας κ. Γεώργιος Μουτσιάνας κάνοντας το διοικητικό απολογισμό ανέφερε, μεταξύ άλλων, και τις παρακάτω εκδηλώσεις:

- Εκδήλωση στο Βουλγαρέλι με τίτλο «η επανάσταση στα Τζουμέρκα κατά των Τούρκων».
- Διαδικτυακή εκδήλωση με θέμα «η παράδοση μέσα από τους χορούς».
- Βοήθεια στη Βόρειο Ήπειρο (προσφορά κλιματιστικών για σχολεία του Δήμου Δρόπολης σε συνεργασία με το Σύλλογο Σαρακατσαναίων Ευόσμου-Κορ-

δελού Θεσσαλονίκης).

- Διήμερες εκδηλώσεις στα Ιωάννινα, σε συνεργασία με την Αδελφότητα Σαρακατσαναίων Ηπείρου, με τίτλο «η πορεία και οι δράσεις της επόμενης μέρας».
- Κοινή συνεδρίαση του Δ.Σ. του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Κιλκίς με το Δ.Σ. της Π.Ο.Σ.Σ. και πραγματοποίηση εκδήλωσης στο Κιλκίς με θέμα «200 χρόνια από την επανάσταση του 1821».
- Εκδήλωση στη Φλώρινα, σε συνεργασία με το Σύλλογο Σαρακατσαναίων Δυτικής Μακεδονίας, με θέμα «η συμβολή του κλήρου στην Επανάσταση 1821».
- Συμμετοχή στην 85η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης με θεματικό άξονα το τρίπτυχο «παρελθόν – παρόν - μέλλον».
- Συμμετοχή στην εκδήλωση που έγινε στο Ζάπ-

3. Σαράντα παλικάρια (παραλλαγή)

Σαράντα παλικάρια από τη Λεβαδεία
καλά κι αρματουμένα κίνησαν για κλιψιά.
Στο δρόμο που πηγαίνουν βρίσκουν 'ναν γέροντα
Απ' κάτου, σι μια σπηλιά, το πο 'λιωνε τ' ασήμια
Και τα 'κάνι φλουριά.

-Για σήκ' απάνου, γέρου, να πάμι για κλιψιά.
-Δεν ημπορώ, πιδιά μου, γιατί είμι γέροντας.
Σύρτε από τη στάνη κι από τα πρόβατα
και πάρτι τον υγιό μου, τον ε-μικρότερο
Ξέρει τα μονοπάτια κι ούλα τα σύρματα
Ξέρει και τις βρυσούλες με το καλό νερό.

Παραπομπές

1. Από το ανωτέρω τελευταίο τραγούδι είχε μείνει στη μνήμη μου ο στίχος: «Σε μια Βουργάρα τα 'δωκα, σε μια Βουργαροπούλα». Σε μια κάπως ευρύτερη συλλογή δημοτικών τραγουδιών, που είχα κάνει, δεν το εντόπισα πουθενά. Πάσχιζα και πίεζα το κεφάλι μου, για να θυμηθώ πού το είχα καταγραμμένο, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Επιτέλους, ύστερα από τόσα χρόνια, με την ευκαιρία της φετινής εκκαθάρισης ήρθε στο φως και ένιωσα μια μικρή ικανοποίηση.
2. Φουρκιώτικα μέρη: Πιθανολογώ ότι πρόκειται για το χωριό Φούρκα της Κόνιτσας, που βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα του νομού Ιωαννίνων και είναι κτισμένο στον Σμόλικα, σε υψόμετρο 1360 μ. Απέχει 40 χλμ. από την Κόνιτσα και 102 χλμ. από τα Ιωάννινα (Βικιπαίδεια).

Σημείωση

Από τα παραπάνω εξάγονται αβίαστα τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- α) ότι είναι πάρα πολύ πιθανό να υπάρχουν και άλλα τραγούδια, που τραγουδούσαν οι Σαρακατσάνοι – ή έστω παραλλαγές τους -και να μην έχουν καταγραφεί ακόμη και
- β) ότι μένει για τους επόμενους, ό,τι καταγράφεται και δημοσιοποιείται. Νά γιατί επιμένω στην ανάγκη να οργανωθεί, εδώ και τώρα, μια πανσαρακατσάνικη προσπάθεια, ώστε να καταγραφεί ό,τι λαογραφικό έχει απομείνει στη θύμηση των Σαρακατσάνων, που ζουν ακόμη, και είναι οι τελευταίοι φορείς της σαρακατσάνικης παράδοσης. Να προσθέσω τέλος, ότι στο βιβλίο - διατριβή του κ. Δαλκαβούκη Βασίλη, Αναπληρωτή Καθηγητή στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνομολογίας ΔΠΘ, με τίτλο *Η Πένα και η Γκλίτσα* εκδ. Οδυσσέας, 2005, που αναφέρεται στην Εθνοτική και Εθνοτοπική Ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20^ο αιώνα, για τεκμηρίωση των απόψεών του στηρίχτηκε και σε συνεντεύξεις που είχε πάρει από άτομα, που ανήκαν σε όλες τις εθνοτικές ομάδες του Ζαγορίου. Μάλιστα κατά τη δική του ομολογία (δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο φύλλο των *Χαιρετημάτων* αρ. φυλ. 88) που δείχνει την επιστημονική εντιμότητά του, τον τίτλο του βιβλίου τον χρωστά στον αείμνηστο πια Σαρακατσάνο, Χρήστο Τσουμάνη, ο οποίος σε συνέντευξη με τον συγγραφέα είχε επισημάνει ότι «η πένα και η γκλίτσα» δεν συμβιβάζονται.

πειο Μέγαρο με θέμα «τόπος με πλούσια Ιστορία».

- Τρίτη Βιοματική Σαρακατσάνικη Κατασκήνωση στην Κρουοπγή Χαλκιδικής.
 - «Το караβάνι βοήθεια ξεκίνησε» σε συνεργασία με την ΚΕΔΚΕ και τη βιομηχανία ζωοτροφών «ΓΙΑΝΝΙΩΤΗΣ Α.Ε.».
 - «Η ιστορία μας γράφτηκε με αίμα» σε συνεργασία με το Δήμο Ευόσμου -Κορδελιού Θεσσαλονίκης και τον τοπικό Σύλλογο Σαρακατσαναίων.
- Στη συνέχεια έγιναν τοποθετήσεις των αντιπροσώπων των συλλόγων και διάφορες προτάσεις.
- Πρόεδρος της συνέλευσης εκλέχτηκε ομόφωνα ο κ. Πέτρος Γ. Ζήγος, ο οποίος είναι αντιπρόσωπος του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Θεσπρωτίας στην Ομοσπονδία.
- Ενημερωτικά αναφέρουμε ότι το Οργανωτικό Συνέδριο της Ομοσπονδίας θα γίνει το φθινόπωρο στην Πρέβεζα.

Πέτρος Ζήγος, Ηγουμενίτσα

Η Λαμπρή

Με την ευκαιρία των εορτών του Πάσχα, ανακαλώ ενίοτε στη μνήμη μου τα παιδικά μου χρόνια, όταν ζούσα ακόμα στα κονάκια κοντά στα ζώα μας και θυμάμαι τον τρόπο που γιορτάζαμε τις άγιες αυτές ημέρες.

του Γιώργου Τσουμάνη

Με την ευκαιρία των εορτών του Πάσχα, ανακαλώ ενίοτε στη μνήμη μου τα παιδικά μου χρόνια, όταν ζούσα ακόμα στα κονάκια κοντά στα ζώα μας και θυμάμαι τον τρόπο που γιορτάζαμε τις άγιες αυτές ημέρες.

Δεν θα ισχυριστώ σε καμία περίπτωση, ότι η ζωή μας ήταν τότε καλύτερη από σήμερα. Σίγουρα όμως ήταν πολύ διαφορετική και με άλλα νοήματα. Ενδεχομένως, πολλές φορές όταν αναφερόμαστε στο παρελθόν να αναπολούμε πρωτίστως τη νιότη μας. Τότε που, φυσιολογικό είναι, ατενίζαμε τη ζωή με περίσσια αισιοδοξία και απλότητα.

Το Πάσχα στους Σαρακατσανραίους, όπως και σε όλους τους ορθόδοξους έλληνες, ήταν και παραμένει η μεγαλύτερη γιορτή της χριστιανοσύνης. Ακόμα και σήμερα όταν θέλω να αναφερθώ στο Πάσχα αυθόρμητα μου έρχεται στα χείλη μου η λέξη **Λαμπρή**. Έτσι τουλάχιστον την άκουγα και την θυμάμαι από μικρός. Έτσι την έλεγαν οι γονείς μου, έτσι τη βίωσα. Πολλές όμορφες ελληνικές λέξεις έχουν κατά κάποιον τρόπο ξεχαστεί ή έχουν αντικατασταθεί από άλλες και δεν χρησιμοποιούνται τόσο πολύ στην καθημερινή μας ομιλία όπως συνέβαινε παλαιότερα. «*Η ημέρα της Λαμπρής*» έχει τίτλο ποίημα του Διονυσίου Σολωμού. «*Εξοχική Λαμπρή*» διήγημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Λαμπρός είναι αυτός που είναι γεμάτος φως, αυτός που λάμπει. Επεκράτησε με το χρόνο αντί της Λαμπρής η λέξη Πάσχα, χωρίς ωστόσο να σημαίνει ότι αυτό είναι μεμπτό. Η γλώσσα από μόνη της ρυθμίζει ποιες λέξεις θα επικρατήσουν, πλουτίζοντας έτσι και το λεξιλόγιό της.

Σε κάθε περίπτωση, η Λαμπρή των Σαρακατσανραίων ήταν και παραμένει στη συνείδηση όσων βίωσαν αυτόν τον τρόπο της ζωής, αν όχι ξεχωριστή, τουλάχιστον διαφορετική από σήμερα. Λίγα στοιχεία, όσα μπορώ να θυμηθώ, αλλά για έμενα σημαντικά από τη δική μου Λαμπρή στα κονάκια θα αφηγηθώ σε τούτη τη σύντομη γραφή.

Η Μεγάλη Εβδομάδα, το Μεγαλοβδόμαδο, αποτελούσε την αρχή μιας πνευματικής προετοιμασίας για μικρούς και μεγάλους. Το μήνυμα του τελετουργικού όλων των ημερών έδιναν οι γυναίκες, που ως θεματοφύλακες της παράδοσης τηρούν και ετοιμάζουν τα πάντα. Με όλα εκείνα που έπρεπε και δεν έπρεπε να κάνουμε το Μεγαλοβδόμαδο μέχρι την Ανάσταση με τον «υποχρεωτικό» εκκλησιασμό.

Η προσμονή μεγάλη, όπως και οι περιορισμοί που άρχιζαν με τη νηστεία όλη την εβδομάδα. Υπήρχαν ημέρες χαλαρότητας και άλλες αυστηρότερες. Η νηστεία για εμάς τα παιδιά ήταν δύσκολη. Ενέργεια καταναλώναμε όλη την ημέρα και ο περιορισμός του φαγητού μας δυσκόλευε πολύ. Θεωρούσαμε όμως, ότι αυτό ήταν κανόνας και τον τηρούσαμε με ευλάβεια σαν τους μεγάλους. Ποτέ δεν θυμάμαι κάποιον να παρεκκλίνει της νηστείας τουλάχιστον φανερά. Ακόμα και οι τσοπαναράιοι που έπαιρναν τον τροβά τους για να περάσουν τη μέρα τους στα πρόβατα, έβαζαν μέσα το ψωμί τους, λίγες ελιές, κρεμμύδι, κάποιο φρούτο, κάτι τέλος πάντων υποχρεωτικά νηστίσιμο. Εξάιρεση και πολύ σπανία αποτελούσε κάποιος/α ανήμπορος/η.

Οι Σαρακατσανραίοι, όντας μακριά από χωριά λόγω της εργασίας τους, σπάνια εκκλησιάζονταν. Ακόμα και

αν ήθελαν, τούτο δύσκολα ήταν εφικτό. Η δουλειά που έκαναν, η ενασχόληση με τα ζώα, δεν τους έδινε τη δυνατότητα αυτή. Την ημέρα όμως της Λαμπρής εκκλησιάζονταν όσο περισσότεροι μπορούσαν. Το θεωρούσαν εξαιρετικά σημαντικό να εκκλησιαστούν την ημέρα αυτή, τουλάχιστον οι νεότεροι και τα παιδιά. Μάλιστα δε, φορούσαν ότι καλύτερο είχαν, πήγαιναν στην κοντινότερη στα κονάκια τους εκκλησία και παρακολουθούσαν ευλαβικά μέχρι το τέλος την Αναστάσιμη Ακολουθία. Οι πολύ ηλικιωμένοι, κυρίως οι γυναίκες που δεν θα πήγαιναν το βράδυ της Κυριακής στη Ανάσταση, εκκλησιάζονταν την Μ. Πέμπτη και συμμετείχαν στο μυστήριο της Θείας Κοινωνίας. Κάποιες έφτιαχναν και κόλλυβα για να μνημονεύσουν δικούς τους ανθρώπους που έφυγαν από τη ζωή.

Φέρνω στη μνήμη μου το δικό μας εκκλησιασμό, στις εκκλησίες και στα μοναστήρια τα χρόνια που ξεχειμάζαμε στην Αιτωλοακαρνανία έχοντας τη στάνη μας πάντα μακριά από τα χωριά. Σχεδόν μισοκοιμισμένα, μικρά παιδιά, ακολουθούσαμε τους μεγάλους για να πάμε το βράδυ της Ανάστασης στην εκκλησία. Το θυμάμαι και σαν κάτι το σχεδόν υποχρεωτικό και εξαιρετικά σημαντικό.

Η Λαμπρή, η μεγάλη αυτή ημέρα της χαράς, αποτελούσε για τους Σαρακατσανραίους παράλληλα και ημέρα τιμής για τους δικούς τους ανθρώπους που είχαν φύγει πρόσφατα από τη ζωή. Η τιμή στους νεκρούς που δεν είχαν κλείσει ακόμα χρόνο από το θάνατό τους. Στις περιπτώσεις όπου τύχαινε ο/ή εκλιπών/ούσα να ήταν και νέοι το πένθος κρατούσε για πολλά χρόνια. Η οικογένεια δεν εκκλησιάζονταν, δεν έσφαζε αρνί την ημέρα της Λαμπρής, δεν συμμετείχε στη χαρά της ημέρας και όλης της εβδομάδας πλην της Μεγάλης Παρασκευής που ήταν ημέρα πένθους. Πέρασαν πολλά χρόνια για να

κατανοήσω, γιατί η μάνα μου ποτέ δεν εκκλησιάζονταν όχι μόνο την ημέρα της Λαμπρής αλλά και σε ημέρες εορτών και πανηγυριών. Αποτελούσε για εκείνη η αποστασιοποίηση αυτή, ένδειξη τιμής και σεβασμού στον πρόωρο θάνατο της δικής της μάνας. Κάτι που ποτέ δεν μας το έλεγε φανερά και δικαιολογούνταν με οτιδήποτε άλλο μπορούσε για τη στάση της αυτή. Ένα βαθύτερο νόημα της Λαμπρής που οι απλοί άνθρωποι της υπαίθρου, όπως ήταν και οι Σαρακατσανραίοι ένιωθαν με το δικό τους τρόπο. Η εγκράτεια και ο σεβασμός στα θεία έδινε και τις προτεραιότητες που έβαζαν στη ζωή τους. Η συνειδητή αυτή στάση στα εγκόσμια προς τιμή των νεκρών αποτελούσε ηθική πράξη σεβασμού.

Την ένδειξη τιμής με το πένθος στους νεκρούς ειδικά την ημέρα της Λαμπρής, όχι μόνο στους Σαρακατσανραίους, την προσλαμβάνουμε και στα δημοτικά μας τραγούδια, όπως στο παρακάτω δίστιχο.

*Σύρε να πεις στη μάνα μου, να μη με περιμένει
Να μην γιορτάσει τη Λαμπρή, να μην ασπροφορέσει*

Το Μεγαλοβδόμαδο ήταν γεμάτο και από πολλές άλλες δράσεις ηθών και εθίμων που τα «κρατούσαμε» και αυτά με μεγάλη ευλάβεια. Τα καθιερωμένα ψώνια για την οικογένεια θα γίνονταν στην κοντινότερη αγορά μέχρι το Μ. Σάββατο. Τα μικρά παιδιά περίμεναν από τις μανάδες τους με χαρά να τους φέρουν παπούτσια και

ρούχα που θα φορέσουν το βράδυ της Ανάστασης. Ημέρα σημαντική και για την εργασία ήταν η Μ. Πέμπτη. Θυμάμαι κάθε Μ. Πέμπτη αν δεν είχαμε κουρέψει ακόμα, να κουρεύουμε ενδεικτικά λίγα πρόβατα, βάζαμε κανένα κουδούνι γιατί ήταν χάρη. Κόβαμε ακόμα από το λόγγο, το σουβλί που θα ψήναμε το αρνί την Κυριακή. Οι γυναίκες στα κονάκια έβαφαν λίγα αυγά, το λεγόμενα Μεγαλοπεφτίσια. Ένα από τα αυγά αυτά το έβαζαν μετά την Ανάσταση στο εικονοστάσι. Στα ρούχα έβαφαν κάτι για το καλό και έκαναν όσες περισσότερες δουλειές μπορούσαν. Η Μ. Παρασκευή ήταν ημέρα πένθους. Δεν καταπάνονταν με καμιά απολύτως εργασία. Ποτέ δεν κάθονταν να φάνε όλοι μαζί, η νηστεία ήταν υποχρεωτική, δεν έτρωγαν ούτε λάδι και το φαγητό τους την ημέρα αυτή ήταν κάτι πρόχειρο. «Έτρωγαν στο χέρι όπως έλεγαν». Εξέφραζαν με αυτόν τον τρόπο την λύπη αυτής της ημέρας.

Ένα άλλο γεγονός που θεωρούσαμε ότι αποτελούσε χάρη για τη στάνη μας ήταν η ημέρα του Μ. Σαββάτου. Από το πρωί θα έρχονταν γείτονες, κουμπάροι, φίλοι, άνθρωποι που συναναστρεφόμασταν να πάρουν το αρνί και γάλα για να κάνουν γιαούρτι. Την ημέρα αυτή κόβαμε το γάλα από τον έμπορο, δεν το πουλούσαμε.

Το Λαμπριάτικο αρνί σε κάθε οικογένεια ήταν από τα καλύτερα που είχαν στο κοπάδι και πάντα το ξεχώριζαν. «Αυτό είναι για Λαμπριάτικο έλεγαν». Αν κάποια οικογένεια είχε πένθος δεν έψηνε την Κυριακή αλλά την επόμενη, τη Δευτέρα της Λαμπρής και το αρνί δεν ήταν άσπρο. Τη Δευτέρα του Πάσχα, αν τύχαινε να είναι και του Αγίου Γεωργίου οι Σαρακατσανραίοι γιόρταζαν σαν να ήταν και την ημέρα αυτή Λαμπρή.

Την Κυριακή, όλα τα μέλη στην οικογένεια μαζεύονταν υποχρεωτικά για να φάνε. Ίσως στους Σαρακατσανραίους, λόγω της εργασίας τους τότε, ήταν μια από τις λίγες ημέρες του χρόνου που η οικογένεια ήταν μαζί. Το ψήσιμο του αρνιού γίνονταν στο ύπαιθρο. Το άναμμα της φωτιάς από πολύ πρωί. Οι ώρες του ψησίματος στην υπαίθρια φωτιά πολλές και η εμπειρία των μεγάλων απαραίτητη για αυτή τη διαδικασία. Φτωχές και εύπορες οικογένειες των Σαρακατσανραίων έψηναν τη Λαμπρή. Το τραπέζι απλό και λιτό. Το ψητό αρνί αποτελούσε το κύριο φαγητό, κοκορέτσι, γιαούρτι, κόκκινα αυγά και το κόκκινο κρασί. Η εξέταση της δεξιάς πλάτης του αρνιού στην ώρα του φαγητού από τους μεγάλους σίγουρη για να δείξει τα μελλούμενα της οικογένειας.

Στην ώρα τους θα γίνονταν και οι επιβαλλόμενες από την ημέρα επισκέψεις σε όλα τα κονάκια της στάνης για ανταλλαγή ευχών. Τα καθιερωμένα του εορτολογίου κεράσματα ήταν κόκκινο αυγό και κουλούρι. Τραγούδια και χοροί δεν έλειπαν από τους νεότερους, με τη συνοδεία κρασιού που προμηθεύονταν, ειδικά για την ημέρα αυτή, όλα τα κονάκια της στάνης. Όλα όμως γίνονταν με το μέτρο που επέβαλαν οι περιστάσεις, οι ανάγκες της καθημερινότητας και η αυστηρότητα των ηθών. Τα κοπάδια και οι δουλειές δεν περιμένουν για υπερβολές και ξενύχτια από τους ενήλικες.

Κλείνοντας και με γνώμονα τις εμπειρίες μου, θέλω να πιστεύω, ότι πρέπει να βιώνω τις ημέρες της Λαμπρής με χαρά, αλλά και εγκράτεια μαζί. Ανεξάρτητα από την πίστη καθενός/μιας όλα έχουν τη αξία τους. Οι ημέρες της χαράς, να μας θυμίζουν και το χρέος, στους δικούς μας ανθρώπους που έφυγαν από τη ζωή και δεν είναι κοντά μας. Αρκεί να μην είμαστε υπερβολικοί στον τρόπο που βιώνουμε το πένθος. Πάντα υπάρχει κάπου το μέτρο και η αρμονία και μπορούμε να τα βρούμε. Εξάλλου, όλα τα επιβάλλει μόνο η συνείδησή μας και κανένας άλλος. Το σημερινό γενικευμένο κυρίαρχο τελετουργικό που επικρατεί, μιας εμπορευματοποιούμενης κατά κανόνα πρακτικής, με τα υλικά αγαθά να προέχουν, χάνει με το χρόνο το βαθύτερο νόημα της Ανάστασης του Χριστού, που είναι το νόημα της ίδιας της ζωής.

Χρόνια Πολλά - Καλή Ανάσταση

Αρχοντικό Κρανά

Ασπράγγελοι, Ζαγόρι, ΤΚ:44007
Τηλ. 2653022225, 6937363071, 306937363038
www.arxontiko-krana.gr; E-Mail: info@arxontiko-krana.gr

“Μπενδόν”

Παραδοσιακό
κατάλυμα &
Εσπαστόριο

Βίτσα Ζαγορίου Ιωαννίνων
Τηλ. 26530 71571, 26530 71512 Οτι. 26530 41063

Ξελήνη

Βίτσα Ζαγορίου

Τηλ.: 2653 0 71350
Fax: 2653 0 71471
www.epirous.com/selini

Hotel "Ελαία"
Καλπάκι Ιωαννίνων

26530-42118 & 697-0376995
http://elaiakalpakki.gr

Οι Μπαλλαίοι

Γνωριμία με τη σαρακατσάνικη φάρα των Μπαλλαίων

Αφιερωμένο στη μνήμη της βάβως μας Ρίνας – Μιχάλαϊνας Τσουμάνη, το γένος Γεωργίου Μπαλλά, ευελπιστώντας πως κάπως αποτυπώνεται, έστω και αμυδρά, η τόσο μακρινή προγονική μας πραγματικότητα.

Ευχόμαστε σε όλους καλό περιδιάβασμα στο κάπως κοινό σαρακατσάνικο παρελθόν μας!

Η οικογένεια Μπαλλά είναι παρακλάδι της ευρύτερης οικογένειας Μπούτλα που υπήρχε και υπάρχει στη Θεσσαλία. «Με τους Μπουτλαίους στο Κερμελί (σημερινή Πρινιά, Αγιά Λάρισας), τον μπαρμπα Χαράλαμπο, είμαστε συγγενήδες», έλεγε ο μπαρμπα Αλέκος Μπαλλάς (Τζαμαλής). Περίπου 200 χρόνια πριν, ο Γιώργος Μπούτλας, που ήταν μάλλον εμφανίσιμος, ψηλός, εύσωμος και με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του το φαρδύ και καλοσχηματισμένο μέτωπο (τότε το μέτωπο το έλεγαν «μπάλλα») και αρχικά πιθανότατα από παρατσούκλι «ο μπαλλάς», μετονομάστηκε από Γιώργος Μπούτλας σε Γιώργος Μπαλλάς και έγινε ο γενάρχης της ευρύτατης οικογένειας των Μπαλλαίων. Ξεχειμώνιαζε τα πολλά πρόβατα και γίδια του στη Φαρκαδόνα, στο Ζάρκο Τρικάλων και στο Ντελήχανι κοντά στον Βόλο· ξεκαλοκαίριαζαν κυρίως στο Περτούλι (που ήταν το αγαπημένο τους βουνό), δευτερευόντως δε στον Κόζιακα ή όπου έβρισκαν. Δεν έχουμε πληροφορίες για τη σύζυγο του Γιώργου Μπαλλά με την οποία απέκτησαν 4 γιους και 2 κόρες. Πρώτος γιος ήταν ο Χρήστος, δεύτερος ο Νάνης (Γιάνης), τρίτος ο Μητρούλας (Δημήτρης), τέταρτος ο Γόλης (Γρηγόρης) και πρώτη κόρη η Ρίνα (Κατερίνα) και δεύτερη η Αβγένια (Ευγενία). Η οικογένεια του γενάρχη Γιώργου Μπαλλά αυξήθηκε και άνοιξε πολύ και απέκτησε από τα έξι (6) παιδιά του,

28 εγγόνια, 139 δισέγγονα και 421 τρισέγγονα. Και αντίστοιχα τα 6 παιδιά του απέκτησαν 28 παιδιά, 139 εγγόνια και 421 δισέγγονα.

Στα τέσσερα αδέρφια δημιουργείται η ιδέα και τελικά η ανάγκη απόκτησης ιδιόκτητου κτήματος για μόνιμη εγκατάσταση σε αυτό (τα γεγονότα της εποχής τους και κυρίως της Μικράς Ασίας του 1922 φαίνεται ότι τους επηρέασαν). Το 1922, λοιπόν, έρχονται για πρώτη φορά στη Μακεδονία και ξεχειμωνιάζουν στη Νέα Χαλκηδόνα Θεσσαλονίκης. Την επόμενη χρονιά ξεχειμωνιάζουν στο Βαθύλακκο Θεσσαλονίκης. Ακολούθως ο Γόλης και τ' αδέρφια του υπογράφουν με τον εμποροκτηματία Τρικάλων Αθανάσιο Τριανταφύλλου Φλούλη, ένα προσύμφωνο αγοράς κτήματος ιδιοκτησίας του στη Γκιόρντενα (σημερινό Ξηροχώρι) δίπλα από τη Ν. Μεσήμβρια, έναντι του ποσού των 650.000 δρχ. και το νοικιάζουν από αυτόν μέχρι την υπογραφή του οριστικού συμβολαίου αγοράς, το 1925. Όμως ο Αθαν. Τρ. Φλούλης δεν τήρησε μερικούς από τους όρους που υπήρχαν στο υπογράφεν προσύμφωνο και γι' αυτό το τελικό ποσό αγοράς ελαττώθηκε και εκ νέου συμφωνήθηκε με το οριστικό συμβόλαιο στις 550.000 δρχ. Με την εγκατάστασή τους στο Ξηροχώρι (οικισμός Μπαλλείκα) αλλάζουν και τις θερινές βοσκές και πλέον ξεκαλοκαίριαζουν στο λιβάδι Γκιώνα του Βερμίου. Για κάθε ενδεχόμενο όμως και για κάμποσα χρόνια ακόμη, φαίνεται ότι άφησαν λίγα κοπάδια στις παλιές τους βοσκές, μέχρι να δουν πως εξελίσσονται τα πράγματα. Δύσκολα χειραγωγήσιμοι και πρωτόγνωροι καιρό. Ο μπαρμπα Αλέκος Μπαλλάς που γεννήθηκε το 1927, φύλαξε ζώα στο Κόζιακα, έλεγε. Αφετέρου ο Χρήστος Μπαλλάς, σε κάποια φάση της όλης διαδικασίας μετακίνησης στη Μακεδονία ή ίσως και της αγοράς του κτήματος στο Ξηροχώρι, ανεξαρτητοποιήθηκε από την υπόλοιπη οικογένεια και επέστρεψε στη Θεσσαλία.

[Ο Αθαν. Τρ. Φλούλης είχε αγοράσει το εν λόγω κτήμα στη Γκιόρντενα (που σημαίνει «καλή θέα» στα τουρκικά) το 1920, από μία γαλλοεβραϊκή εταιρεία με έδρα τη Θεσσαλονίκη, στο δε Διοικητικό Συμβούλιο της εταιρείας αναφέρεται κι ο Λεβί Μοδιάνο. Και είχε αγοράσει το κτήμα για να το νοικιάζει ως βοσκό-

τοπο σε μετακινούμενους – σκηνίτες κτηνοτρόφους].

Στην Ήπειρο ο Μίχος Τσουμάνης με τ' αδέρφια του (που ξεχειμώνιαζαν στην περιοχή Σμυρτούλα και Ρουπακιά, λίγο έξω από την πόλη της Πρέβεζας), είχαν πάει κατά το ξεκαλοκαίριασμα και άγνωστο πού, να «στρίψουν» τ' άλογά τους. Εκεί γνωρίζονται με τους Μπαλλαίους και γίνεται το προξενιό με τη Ρίνα. Η Ρίνα, 16 χρονών τότε, δεν ήθελε αυτό το γάμο (που θα την πήγαινε τόσο μακριά από την πατρική της οικογένεια) και αρχικά κάπως εξέφρασε την άρνησή της. Τελικά, όμως, πείστηκε και δέχτηκε το οικογενειακό της πεπρωμένο. Η Ρίνα μας, λοιπόν, σε ηλικία 16 χρονών και φορώντας στο γάμο της κόκκινο σκουφο-φέσι (όπως έλεγε), παντρεύτηκε τον Μιχάλη Ιωάννου Τσουμάνη στην ορεινή περιοχή Κυρκαλέ ή Κυρκαλή ή Κυρά Καλή (εννοεί την Παναγιά) της Κρανιάς Γρεβενών, όπου υπήρχε και Μοναστήρι (μάλλον γυναικείο· τώρα υπάρχει μόνο ένα εξωκκλήσι που λέγεται Κυρά Καλή Τρυπημένη). Απέκτησαν 4 κόρες (Ελένη, Σταμάτω, Βασιλώ, Κωνσταντώ) και μετά μερικά χρόνια ο Μίχος, νιος ακόμη, πεθαίνει αφήνοντάς τους για βιος 200 περίπου πρόβατα.

Τα πράγματα δυσκολεύουν πολύ για την Ρίνα, αλλά δεν το βάζει κάτω. Βοήθεια δεν είχε από πουθενά, το αντίθετο μάλιστα. Σκέφτεται και περνά στη δράση παίρνοντας σώγαμπρο τον Ανδρέα Γεωργίου Τσουμάνη (τον παππού μας, που είχε μόνο συνεπνομία με τον πεθερό του) δίνοντάς του για γυναίκα τη μεγαλύτερη κόρη της Ελένη (τη γιαγιά μας) που ήταν τότε κι αυτή 16 χρονών. Αμέσως μετά το γάμο, είπε η Ρίνα στον συμπέθερό της Γιώργο: «κάναμε καλή δουλειά εδώ, συμπέθερε» και κείνος της απάντησε: «έβγαλα τα μάτια τα θκάμ και τά δωκα συ σένα», τονίζοντας ο καθένας με τον τρόπο του, το πόσο πολύ άξιζε ο Ανδρέας. Όλη πλέον η οικογένεια έμενε μαζί και η Ρίνα «ανάσανε», ηρέμησε! Ο Ανδρέας, με τη σύμφωνη γνώμη της πεθεράς του, παντρεύει τις κουνιάδες του.

Συνέχεια στη σελίδα 6

Σαρακατσάνικη ταυτότητα

Επιστήμονες, ειδικοί και άλλοι οτιδήποτε ερεύνησαν, έγραψαν, συμπέραναν και ό,τι μελετάνε για τους Σαρακατσαναίους (βιβλία μας, λευκώματα, κ.ά.) είναι τιμητικό, δεν μας είναι όμως αρκετό.

Οι ίδιοι να λέμε “κάποτε έτσι ήμασταν, έτσι κάναμε...” δεν μας λείπει σχεδόν τίποτα! Σημασία έχει ως Σαρακατσαναίοι που βρισκόμαστε, για πού τραβάμε, τι κάνουμε για να 'μαστε εσαεί ο κόσμος των αδιαπραγμάτευτων ιδανικών, πρωταρχικά της οικογένειας (κατά κανόνα αξιοζήλευτης στάσης και ψυχικά καλλιεργημένη). Αυτό θα μας είναι αρκετό, δηλαδή η ξεχωριστή βαρύτητα, δεν εννοώ ανώτεροι ή κατώτεροι, αλλιώς κλαίμε για τις επόμενες γενιές. Οι καιροί άλλαξαν, πολλά άλλαξαν και στην επιφάνεια πλέον θα μας κρατά γερά η ανθρωπιά, το φέρσιμο που ταιριάζει σε αληθινούς και τα σαρακατσάνικα τραγούδια μας, διαφορετικά όλοι στο ίδιο καζάνι και όπως πορεύουμε. Αλλά για να μη λέμε αλίμονο, ας παίρνουμε τα μέτρα μας τουλάχιστον όσοι θέλουμε να μη διακοπεί η σαρακατσάνικη πορεία μας, που έχει αγκαθάκια, άλλοι έχουν καρφιά, και η αφάνεια όλων παραμονεύει.

Τα δημοτικά τραγούδια ανήκουν σ' όλους τους Έλληνες με διαφοροποιήσεις, παραλλαγές, ξεχωριστό τρόπο απόδοσης και ήχο κατά τόπους. Όμως, πολλά από τα δημοτικά τραγούδια ανήκουν αποκλειστικά στους Σαρακατσαναίους όπως όλα τα τραγούδια του σαρακατσάνικου γάμου (ξύλα, προζύμια, φλάμπουρας, ψίκι), όπως τα τραγούδια που αναφέρονται στη βλάχα - Σαρακατσάνα, γιατί μόνο οι Σαρακατσαναίοι τα τραγουδούσαν και τα χόρευαν, άλλο το σημερινό κατάντημα, όπως τα τραγούδια που αναφέρονται σε Σαρακατσαναίους ήρωες και άλλα σαρακατσάνικα πρόσωπα, ακόμα όσα τραγούδια οι Σαρακατσαναίοι και μόνο τα τραγουδούσαν και τραγουδάνε με τον δικό τους χαρακτηριστικό ρυθμό και ήχο. Όλα, ένα προς ένα, τραγούδια με βαθιά νοήματα, με ουσία, σο-

του Θεοκάρη Γιαννακού

βαρότητα, νοστιμάδα και ιδιαίτερο περιεχόμενο για κάθε εκδήλωση της ζωής μας. Όταν τα διαβάσεις ή τα τραγουδάς ή τ' ακούς πλημμυρίζεις από εναλλαγή συναισθημάτων, ανατριχιάζεις, χαρδακίζεις, γίνεσαι κανονικότατος άνθρωπος, αλλά με τα μοιρολόγια σε “κόβει” κρύος ιδρώτας, λύνεται ο αφαλός.

Αυτοί είμαστε και αυτά είναι τα τραγούδια μας, δηλαδή η ακτινογραφία μας, η διαυγής διαδρομή μας, η ταυτότητά μας. Μας σκαρφάλωσαν στα ύψη με την αρχοντιά τους, τη σπουδαιότητά τους, την περηφάνια τους, στίχος και ήχος μαγεύουν, κατά κανόνα φανερώνουν το ποιόν μας αλλά πώς και για πού βαδίζουμε; Ας ταρακουνηθούμε από πολλά συμβαίνοντα κι ακόμα για το ότι κάποιοι άλλοι πολλά από τα τραγούδια μας που η γλώσσα τους δεν μπορεί να τη γυρίσει - στρίψει, θέλουν να τα παρουσιάσουν και για δική τους παράδοση.

Όχι, το σύνορο πάντα στην “γκορτσιά” με οποιονδήποτε και καθένας να είναι πάντα περήφανος για το όποιος κι αν είναι και για ό,τι του ανήκει, αλλιώς κάτι συμβαίνει. Κανείς να μην ιδιοποιείται οτιδήποτε άλλων π.χ. τραγούδια, στολές, ούτε να παραποιεί ό,τι δεν είναι δικό τους π.χ. τραγουδιστές ήχο και στίχο σε τραγούδια άλλων. Χρήση να κάνουμε σε οτιδήποτε με αναφορά σε κάθε σπιτονοικοκύρη πάντοτε.

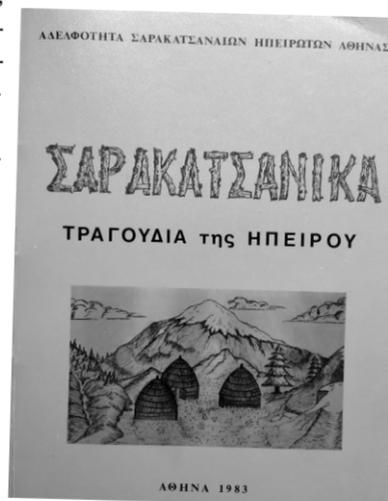
Σαρακατσαναίοι, να μαθαίνουμε τα τραγούδια μας, και όχι μόνο, να τα τραγουδάμε και να τα χορεύουμε, γιατί το σαρακατσάνικο συναίσθημα πλέον με

αυτά ζυπνά και με αυτά κρατάμε τη σαρακατσάνικη ταυτότητα και την παρουσία μας ζωντανή. Οι αδιαφορούντες για τα τραγούδια μας ποτέ δεν θα νιώσουν τι χάνουν. Ο τρόπος ζωής μας καλώς-κακώς άλλαξε, όμως και τα γλέντια μας και η ζωντάνια μας να δηλώνουν την καταγωγή μας, να είμαστε ολοένα οι ολάκεροι από φύτρα, που με έγκαιρες και σωστές ορμήνιες θα ελπίζουμε στη διαιώνιση του σιναφιού μας. Μην αγωνιούμε για την Παγκοσμιοποίηση, φαίνονται “τα καλά της”, για αυτό πάντα Σαρακατσαναίοι, όχι απομεινάρια, όχι από παράδοση αλλά από ρίζα για να τραβάει το αίμα, να ταιριάζουν τα χνώτα, να σαρκεύει η κ'βέντα και εντέλει “αν δεν βρέχει όσο χρειάζεται, τουλάχιστον θα σταλάζει”.

Κάποιοι, αυτά, τάχα τα δίδασκαν αλλά πριν πολλά χρόνια αγνοούνται, σεβαστές οι επιλογές τους, αρκεί να τους εξυπηρετούν. Βαδίζοντας ίσια στις ρούγες δεν προκύπτουν ξελογιόσματα, αν ξεστρατίζουμε κάποτε θα έχουμε ξεκαθαρίσματα και μην παραπονηθούμε για πεπραγμένα μας, άλλο τα της μοίρας μας. Μακάρι πάντα καλότυχοι. Τα σαρακατσάνικα τραγούδια της Ηπείρου είναι σχεδόν αποκλειστική συλλογή μου και τη χάρισα στην Αδελφότητα των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου (Α.Σ.Η.Α.) για να προσφέρω κάτι στον κόσμο μας. Είναι η πρώτη έκδοση της Α.Σ.Η.Α., έτος 1983, κατά γενική ομολογία αξιόλογη, μεγάλης αποδοχής και ανεκτίμητης προσφοράς.

Μακάρι να φυτρώνουν και άλλες εκδόσεις πιο εμπλουτισμένες και να τις μελετάμε· όχι να τσουβαλιάζουμε τις σαρακατσάνικες αξίες, την κοινωνική μας τάξη, αξίζει να επιπλέει. Αυτή η Συλλογή-Έκδοση ερέθισε, παρακίνησε, ταρακούνησε και αδιάκοπα διδάσκει.

Γιάννινα, Μάρτιος 2022

Συνέχεια από τη σελίδα 5

Δίνει τις δύο μεγαλύτερες σε δυο πρώτα του ξαδέλφια, τον Γιώργο και τον Αλέξη Τσουμάνη (αργότερα θα εγκατασταθούν, η μεν μία στο Πάπιγκο, η δε άλλη στο Τσεπέλοβο Ζαγορίου) και την μικρότερη παντρεύει με τον Δημήτρη Τάγκα (που αργότερα θα εγκατασταθεί στο Κουκούλι Ζαγορίου). Το 1905 ο παππούς Ανδρέας κτίζει σπίτι στο χωριό Κουκούλι στο Ζαγόρι και η οικογένεια εγκαθίσταται πλέον εκεί κατά το ξεκαλοκαίριασμα, ενώ τα πολλά πρόβατα και γίδια του βρίσκονται στα λιβάδια της Αστράκας στο βουνό Τύμφη.

Το πέρασμα της Ρίνας από τη ζωή δεν ήταν συνηθισμένο, μια κι ήταν γυναίκα σκεπτόμενη, προνοητική και δημιουργική, με διοικητική λογική. Αποζητούσε την ευρύτερη οικογενειακή επικοινωνία και αλληλεπίδραση, όντας πάντα πρόθυμη να συμβουλευεί, να λέει τον καλό λόγο, να διδάσκει κοινωνικότητα και καλοσύνη στους νεότερους! Έχοντας το συνηθισμένο να ρουφά ταμπάκο, που ενίοτε της προκαλούσε έντονο φτέρνισμα, ήθελε να της εύχονται: «στην υγεία σου, Βάβω» και αν δεν της τόλεγαν, η ίδια απαντούσε: «στην υγεία μου και χαρά μου και κ'φραμάρα στη συντροφιά μου», διδάσκοντας με τον τρόπο της, την καλοπροαίρετη συμμετοχή τους στα γύρω τους δρώμενα.

Ο παππούς μας και γαμπρός της Ανδρέας πολύ την εκτιμούσε και πάντα έπαιρνε τη γνώμη της για διάφορα θέματα και προβλήματα που ανέκυπταν όπως για παράδειγμα: αγορά ζώων ή επενδύσεις σε γη κλπ. Και εκείνη αργότερα στα γηρατειά της «ρουφώντας» ταμπάκο έλεγε: «το κουμάντο είναι θκόμ'» και ακόμη αργότερα, τυφλή όντας πλέον και παρατηρώντας τις λειτουργίες του ανθρώπινου οργανισμού σχετικά με την όραση και την κατανόηση, φιλοσοφεί λέγοντας: «νους ακούει, νους βλέπει».

Το 1920 ή 1921 πεθαίνει η κόρη της Ελένη (αφήνοντας στη ζωή δέκα (10) παιδιά, γεννημένα μεταξύ 1889 και 1915), και το φθινόπωρο του 1925 πεθαίνει και ο παππούς Ανδρέας, ο γαμπρός της. Έκτοτε η Βάβω μας Ρίνα μένει με τους γιους του Ανδρέα και της Ελένης, με τα εγγόνια της δηλαδή, που τα συμπαρίσταται, τα καθοδηγεί και όπως μπορεί τα συμβουλεύει: «η οικονομία, δεύτερος πλούτος» τους έλεγε, κι εκείνα την υπεραγαπάν, την έχουν υπεράνω όλων των άλλων και πολύ τη φροντίζουν. Σε κανέναν δεν επέτρεπαν να μιλήσει άσχημα για τη Βάβω, κι αν κάποιος δεν ήξερε και τολμούσε να πει κάτι (έστω και αστεειεύμενος), γινόταν μεγάλη φασαρία. Ιδιαίτερη αλλά και αμοιβαία αγάπη είχε με τον πολύ ζωηρό, δραστήριο και αξιαγάπητο εγγονό της Λεωνίδα (γεννημένος το 1905). Όταν η προσπάθειά της να τον διαφυλάξει, καθοδηγήσει ή να την ακούσει αποτύγχανε, συνέβαινε το ακόλουθο:

Ο Λεωνίδας πήγαινε να βγει έξω από το σπίτι.

- Πού πας, Λεωνίδα; τον ρωτούσε.

- Έξω Βάβω, απαντούσε εκείνος.

- Πού έξω, πας Λεωνίδα; ξαναρωτούσε.

- Έξω Βάβω ξανάλεγε ο Λεωνίδας και έκλεινε με θόρυβο την πόρτα πίσω του. Εκείνη, άνοιγε την πόρτα, χτυπούσε με απογοήτευση τα χέρια στους μηρούς της και έλεγε:

«Τι να κάνω η μαύρη, τι να κάνω.

Φτύω πάνω, φτύω τα μούτρα μου,

φτύω κάτω, φτύω τα γένια μου,

φτου σου, Λεωνίδα» του φώναζε.

Και αυτά ενώ ο Λεωνίδας ήταν ήδη στο σοκάκι και είχε απομακρυνθεί από το σπίτι.

Κατά το ξεκαλοκαίριασμα μένουν στο πατρικό σπίτι στο Κουκούλι, το «τσουμανέικο». Στα χειμαδιά μένει κυρίως με τον εγγονό της Λεωνίδα στη Στριβίνα της Άρτας (σημερινή Καμπή). Για λίγα χρόνια μετακινούνται όλοι μαζί στο Ξηρόμερο Αιτωλοακαρνανίας (Αμφιλοχία, Λεπενού, Σφήνα, Πλατός). Τα τελευταία όμως χρόνια ξεχειμώνιαζαν στη Γραμμενίτσα μέχρι το φθινόπωρο του 1941, όπου ένα ηλιόλουστο πρωινό και μόλις είχε ξυπνήσει η Βάβω μας Ρίνα και χτένιζε ήσυχα τα μαλλιά της καθισμένη σε μια πέτρα, έγειρε το κεφάλι μπροστά και λίγο πλάγια. «Βάβω... Βάβω...», πουθενά η Βάβω, καμιά απάντηση... Είχε φύγει για πάντα..., εκεί, καθισμένη στην πέτρα, στα κονάκια, στα χειμαδιά, στο χωριό Γραμμενίτσα, λίγο έξω από την Άρτα.

Δίπλα της τότε, αλλά και όλα αυτά τα χρόνια ήταν

η μικρότερη εγγονή της Στέλλα γεννημένη το 1915, που μεγάλωσε με τη Βάβω μας Ρίνα (όντας ορφανή από μάνα σε ηλικία 5-6 χρονών). «Σούφλα... σούφλα Στέλλια» της έλεγε η Βάβω, παροτρύνοντάς την από τόσο μικρή ηλικία να πλέκει ρούχα με βελόνες και να εργάζεται στον αργαλειό!

Η Ρίνα εγκαταστάθηκε στην Ήπειρο και τα βουνά της (στα βοσκοτόπια που είναι στα σύνορα Μετσόβου και Γρεβενών, στα Θεοδώριανα Άρτας, στην Αστράκα της Τύμφης, ίσως και αλλού). Με τον σύζυγό της Μίχο Τσουμάνη έζησε 16 το πολύ 17 χρόνια και απέκτησαν ζωή με τις 4 κόρες τους, τα 24 εγγόνια τους, τα 87 δισέγγονά τους, ένα από τα οποία ακούγοντας τη μάνα του Στέλλα να διηγείται τα παλιά με τη Βάβω μας Ρίνα, ανέπτυξε πολλή συμπάθεια και αγάπη γ' αυτήν. Ενέσκηψε, λοιπόν, με περισσή φροντίδα και κατέγραψε όσες ιστορίες άκουγε για τη Βάβω και όσες ιστορίες υπήρχαν διάσπαρτες μεταξύ των συγγενών. Κατέγραψε επίσης με πολλή εκτίμηση και αγάπη και την πατρική οικογένεια της Ρίνας μας – τους συγγενείς μας δηλαδή.

Τα αδέρφια της ποτέ δεν την ξέχασαν και σε κάθε συγκέντρωση που έκαναν, σε γλέντια και σε χαρές, τραγουδούσαν με νοσταλγία και αγάπη ένα τραγουδάκι για την αδελφή τους Ρίνα, τους πρώτους στίχους του οποίου (νομίζω) πως είχαν τροποποιήσει για να τους ταιριάζει καλύτερα. Και τραγουδώντας το, πάντα συγκινούνταν και βούρκωναν τα μάτια τους και έκλαιγαν για τη Ρίνα μας, που την πάντρεψαν μακριά και δεν την έβλεπαν, και πάντα τους έλειπε... Το τραγούδι αυτό έψαξα πολύ να το βρω, αλλά κανένας δε θυμόταν τα λόγια. Μερικοί συγγενείς από Ν. Μεσήμβρια ακόμη βούρκωναν όταν τους ρώταγα σχετικά, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Τελικά μόνο ο μπάρμπα Αλέκος Μπαλλάς και η θεία Λένω Γιαννίου θυμόταν λίγους στίχους από το τραγούδι, που ο τυφλός πατέρας τους Γιώργος Μπαλλάς του Νάνη, τραγουδούσε με νοσταλγία, μέχρι τα τελευταία του. Οι στίχοι που θυμούνται είναι:

«Δε θέλω 'γω στα Γιάννενα,

Δεν θέλω 'γω στην Άρτα.

Θέλω να πάω στην Πρέβεζα

να πάρω Πρεβεζιάνο».

Παρεμπιπτόντως, τους δύο πρώτους στίχους τους έλεγε κι η μάνα μας, αλλά δεν εξηγούσε το γιατί τους έλεγε. Ξψαξα και βρήκα ολόκληρο το τραγούδι και το παραθέτω. Παραθέτω και την (όπως νομίζω) τροποποίηση των δύο πρώτων στίχων, που έκαναν:

Υπενθυμίζεται ότι ο Μίχος Τσουμάνης και η Το τραγούδι:

Μια Λένη από την Πρέβεζα

πούχε τα πέντε αδέρφια

την προξενούν στα Γιάννενα

την προξενούν στην Άρτα.

Δε θέλω 'γω τα Γιάννενα,

δεν θέλω 'γω την Άρτα.

Θέλω να πάω στην Πρέβεζα

να πάρω Πρεβεζιάνο

που 'χει μεσούλα γι' άρματα

κορμάκι για ντουφέκι.

Και η τροποποίηση των στίχων:

Μια Ρίνα από τα Τρίκαλα

πούχε τέσσερ' αδέρφια

την προξενούν στα Γιάννενα

την προξενούν στην Άρτα.

Δε θέλω 'γω τα Γιάννενα,

δεν θέλω 'γω την Άρτα.

Θέλω να πάω στην Πρέβεζα

να πάρω Πρεβεζιάνο.

πατρική του οικογένεια ξεχειμώνιαζαν στην περιοχή Σμυρτούλα και Ρουπακιά λίγο έξω από την πόλη της Πρέβεζας και ξεκαλοκαίριαζαν, βέβαια, στα βουνά.

Μετά από κάμποσα χρόνια χωρισμού της Ρίνας μας από την πατρική της οικογένεια και όχι περισσότερο από 16 ή 17, τα τρία αδέρφια: ο Νάνης, ο Μητρούλας και ο Γόλης αποφάσισαν να πάνε να τη βρουν. Και ξεκίνησαν. Φτάνουν στα Γιάννενα.

Στην κεντρική οδό Μεραρχίας, ήταν ένα καφενείο και ρωτάνε για τον Μίχο Τσουμάνη. Τους λένε: κάντε αυτόν τον δρόμο μπροστά μας πάνω-κάτω και κάποια στιγμή θα δείτε έναν με φουστανέλα, αυτός είναι ο Μίχος. Τον βρίσκουν, μιλάνε, αναγνωρίζονται...

Ο Μίχος τους παίρνει σπίτι και συμφωνούν να προσποιηθούν τους μαλλιάδες (εμπόρους μαλλιών), για να μην συγκινηθεί απότομα η «γριά» και πάθει τίποτε. Στο σπίτι τους προσφέρουν τσίπουρο και ό,τι άλλο είχαν και συζητούν για διάφορα θέματα. Η ώρα περνάει, σουρουπώνει.

Λέει ο Μίχος στη Ρίνα: *νύχτωσε, που να φύγουν τέτοια ώρα τα παιδιά, θα μείνουν εδώ απόψε.*

- Καλά, απαντά η Ρίνα και τότε τη ρώτησε, αν γνώριζε κανέναν από αυτούς. Τους κοιτάζει καλύτερα η Βάβω μας και απαντά δείχνοντας: *εκείνος μοιάζει με τον Μητρούλα μου...* και ακολούθησε η αναγνώριση...

Αργότερα, και μάλλον το 1914 με 1915 ή και λίγο νωρίτερα, ήρθε να την δει ο αδελφός της Γόλης (Γρηγόρης), προφανώς κατά το ξεκαλοκαίριασμα, αλλά είναι άγνωστο σε μας τα βοσκοτόπια που βρίσκονταν τότε. Το πιθανότερο είναι να βρίσκονταν κάπου στα όρια Μετσόβου και Γρεβενών. Ο Γόλης έμεινε για λίγο μαζί τους και όταν αποφάσισε να επιστρέψει, η Βάβω μας πήρε από το χέρι τον μικρό εγγονό της Μίχο Τάγκα (γεννημένος το 1905 και γιος της μικρότερης κόρης της Κωστανώς) και βάδιζαν μαζί με τον Γόλη, ξεπροβοδώντας τον. Απομακρύνθηκαν πολύ από τα κονάκια.

- *Γύρνα Ρίνα, γύρνα Ρίνα τώρα...*, της έλεγε ο Γόλης.

Εκείνη «τίποτε»... δεν αντιδρούσε, αλλά με δάκρυα στα μάτια και πάντα κρατώντας τον μικρό Μίχο, συνέχιζε μαζί του.

- *Αντε Ρίνα... γύρνα τώρα* της ξανάλεγε και τελικά η Ρίνα μας βράδυνε το βήμα της και σταμάτησε να πεζοπορεί μαζί του, μένοντας εκεί με δάκρυα να τον κοιτάζει να ξεμακραίνει... και να ξεμακραίνει... μέχρι που χάθηκε από μπροστά της, και παρέμεινε εκεί να κοιτάζει τη σκιά... τα ίχνη του στον ορίζοντα, σαν να ένιωθε ότι δε θα τον ξανάβλεπε πια.... Κάποια στιγμή... η Ρίνα μας συνήλθε. Είχε έλθει η ώρα να γυρίσει στα κονάκια. Σε όλη την επιστροφή ήταν βουρκομένη και πάντα κρατούσε από το χέρι (σαν... στήριγμα αλλά και φροντίδα) τον μικρό Μίχο, που πολύ αργότερα θα μας τα διηγηθεί... μέσω των παιδιών του.

Μονάχα την επίσκεψη αυτή του Γρηγόρη γνώριζαν τα νεότερα εγγόνια της και πάντα αυτή ανέφεραν. Δε θυμόνταν άλλες επισκέψεις Μπαλλαίων συγγενών τους.

Είναι όμως δημοσιευμένο στα «Σαρακατσάνικα Χαιρέτηματα» του 2010, αρ. φύλλου 45 σελ. 3 σε άρθρο του Χρήστου Τσουμάνη [κατά μολόγημα του μπαρμπα Μήτρου Τάγκα την δεκαετία του 1950 (γαμπρού της Ρίνας από την κόρη της Κωστανώς)] και η επίσκεψη ενός, όπως λέει, πρώτου ξαδελφού της Μιχάλαινας (Ρίνας), ονόματι Χρήστου Μπαλλά, ο οποίος την επισκέφτηκε:

«... σάματις το 1916, σάματις το 1917... περισσότερο τον τράβαγε να έλθει ο καημός για την ξαδερφή του Κατερίνα που είχε χρόνια πολλά να την ιδεί, από το γάμο της που έγινε στα βοσκοτόπια της Κρανιάς Γρεβενών γύρα στα 1865 – 1866... ήρθε, επίσης, να γνωρίσει το σόι που είχε κάνει η ξαδερφή του Κατερίνα απ' τις τέσσερις θυγατέρες που πάντρεψε. Ο άντρας της, ο Μίχος, πέθανε νιός... Ο Χρήστος Μπαλλάς ήταν τσελιγκάκος κι έκανε γαμπρό από κοπέλα ένα τσελιγκόπουλο, τον Λία Γάτο. Όταν ήρθε εδώ φόραγε μπουραζάνα άσπρη και σακάκι δίμ'το».

Σχετικά με αυτή την τελευταία επίσκεψη, ίσως πρέπει να σχολιαστεί ότι: η έρευνα που έγινε δεν επαληθεύει πλήρως τη συγγένεια του επισκέπτη μας και τα ονόματα που αναφέρονται. Ο μεγαλύτερος αδελφός της Ρίνας ήταν ο Χρήστος Μπαλλάς, ο οποίος δεν ήταν μαζί με τα άλλα τρία αδέρφια του, όταν εκείνα επισκέφθηκαν τη Ρίνα. Φυσικό ήταν ο Χρήστος να είχε αυξημένο καημό και ενδιαφέρον για την αδελφή του και λοιπόν είτε την επισκέφτηκε ο ίδιος (που είναι και το πιθανότερο), είτε ο γιος του Χρήστου και ανιψιός της Ρίνας ο Κώστας Μπαλλάς, που πάντρεψε την κόρη του Βασίλω με το τσελιγκόπουλο Γιώργο Γάτο

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ ΜΠΑΛΛΑΙΩΝ			
	Παιδιά του Γιώργου Μπαλλά	Εγγόνια του Γιώργου Μπαλλά	Δισέγγονα του Γιώργου Μπαλλά
Ο γενάρχης Γιώργος Μπαλλάς που θα πρέπει να γεννήθηκε στις πρώτες δεκαετίες του 1800 μ.Χ.. Είχε 6 παιδιά. Σε παρένθεση αναφέρεται το επίθετο των συζύγων των κοριτσιών, όταν είναι γνωστό ή όταν υπάρχει	Χρήστος Είχε 4 παιδιά	Δημήτρης (είχε 1 παιδί)	Αλέκος
		Γιώργος (είχε 5 παιδιά)	Χρήστος, Βασίλης, Σωτήρης, Λάμπρος, Σοφία (Γ. Μουστάκας)
		Κώστας (είχε 5 παιδιά)	Βασιλική (Γ. Γάτος), Γιώργος, Χρήστος, Ελένη (Γ. Γάκης), Σπύρος
		Πολυξένη (Αθ. Συργκάνης)	Δημοσθένης, Στεριανή (Κ. Γεωργουλάκος), Αγορίτσα (Γ. Τσακούμης), Μαρία (Κ. Σπανός)
	Νάνης Είχε 7 παιδιά	Νάσιος (είχε 4 παιδιά)	Γάννης, Βαγγέλης, Θοδώρα (Κ. Κωτούλας), Αμαλία
		Βασίλης (είχε 5 παιδιά)	Ευθυμία (Αρ. Φλώρος), Καλλιόπη (Χρ. Τσιακούμης), Βαγγελή (Τ. Αλεξίου), Πρεσβία (Δ. Κοτάς, Γ. Ζαφειρίου), Αλεξάνδρα (Κ. Μουστάκας)
		Γιώργος (είχε 5 παιδιά)	Λεωνίδας, Βάγια (Ηλ. Καραθόδωρος), Λένω (Ν. Γιαννιός), Αλέκος, Κώστας
		Βαγγέλης (είχε 7 παιδιά)	Γιώργος, Παναγιώτης, Τσικώ (Β. Κατσαβέλης), Ρίνα (Β. Τσιμπερίδης), Κώστας, Χρήστος, Μπάμπης
		Αποστόλης (είχε 8 παιδιά)	Βασίλης, Μήτρος, Γιάννης, Θόδωρος, Αθηνά (Μ. Σούρλας), Αγαθή (Χρ. Κωτούλας), Όλγα (Θ. Κυριάκου), Φεϊκά (Β. Φλώρος)
		Λάμπρω (Γ. Σουφλιάς) (είχαν 5 παιδιά)	Θανάσης, Αλεξάνδρα, Χρήστος, Αλέκος, Δημήτρης
		Μαριγώ (Ν. Γαλατσίδας) (είχαν 2 παιδιά)	Ολυμπία (Ακ. Φυτιλής), Κώστας
	Μητρούλας Είχε 5 παιδιά	Ρήνα (Κ. Σουφλιάς) (είχαν 8 παιδιά)	Αλέκος, Θανάσης, Μήτρος, Γρηγόρης, Ηλίας, Χρήστος, Βασιλική(Κλ. Καταρτζής), Βασιλική (Ν. Μπέης)
		Σοφία (Αθ. Λιακατάς) (είχαν 2 παιδιά)	Μήτσιος, Βάγια (Δ. Μπίνας)
		Γιώργος (είχε 8 παιδιά)	Ηλίας, Μήτρος, Θανάσης, Νίκος, Λάκης, Παρασκευή (Αλ. Καπούλας), Ελευθερία (Γ. Σπαθής), Ελευθερία (Γ. Ακριβής ή Ακριβάκης)
		Χρήστος (είχε 2 παιδιά)	Ανίκα (Κ. Μπίκος), Στέλλα (Ι. Σουλτογιάννης)
		Ελένη (Χρ. Κωτούλας) (είχαν 7 παιδιά)	Βασιλική (Π. Καλφούτζος, Μ. Μοσχοβίτης), Όλγα (Αρ. Σαμουρέλης), Γιώργος, Σωτήρης, Αλέκος, Κατερίνα (Γ. Λιάκος), Μήτσιος
	Γόλης Είχε 2 παιδιά	Κώστας (είχε 5 παιδιά)	Γρηγόρης, Αποστόλης, Μήτρος, Σοφία (Ε. Παρλάτζα), Αντιγόνη (Κ. Τέγου)
		Σωτήρης (είχε 3 παιδιά)	Αντώνης, Ελένη (Ν. Μπλέτσας), Άννα (Πρ. Λουκίδης)
	Ρήνα (Μιχ. Τσουμάνης) Είχαν 4 παιδιά	Ελένη (Ανδρ. Τσουμάνης) (είχαν 10 παιδιά)	Βγενίτσα (Παν. Τσουμάνης), Όλγα (Σπ. Ντέτσικας), Σπυριδούλα (Σπ. Τάγκας), Ξένη (Παν. Κατσούλας), Μίκος, Γιώργος, Λεωνίδας, Βασίλης, Ερασμία (Γ. Παπαζώσης), Στέλλα (Τιμ. Παπαδιαμάντης)
		Σταμάτω (Γ. Τσουμάνης) (είχαν 6 παιδιά)	Αλέξης, Θόδωρος, Νίκος, Αλεξάνδρα (Β. Τάγκας), Χριστίνα (Γ. Χασκής), Ρούσιω (Θ. Ράπτης)
		Βασίλω (Αλ. Τσουμάνης) (είχαν 2 παιδιά)	Πανάγιω, Γιώργος (θετός γιος και ανηψιός από αδελφό του συζύγου)
		Κωσταντώ (Δ. Τάγκας) (είχαν 6 παιδιά)	Σπύρος, Μίκος, Γιώργος, Λάμπρος, Ελευθερία (Χριστόφ. Τσουμάνης), Ξένη (Λ. Ζήγος)
	Αβγένα (Βασ. Αλέξης) Είχαν 6 παιδιά	Κωσταντής (είχε 4 παιδιά)	Τσεβούλα (Γ. Καλφούτζος), Βασίλης, Ευανθία (Κ. Ακριβούσης), Αφροδίτη (Χρ. Νανάς)
		Μήτρος (είχε 6 παιδιά)	Βασίλης, Κωσταντής, Μέλις, Αλεξάνδρα (Στ. τσάτσος, Λένω (Φ. Δήμος), Σοφία (Ηλ. Ξηρομερίτης)
		Άγγελος (είχε 7 παιδιά)	Μανώλης, Μαρία (Μ. Τσάτσος), Κώστας, Αβγένα (Κ. Αγγέλης), Θεμιστοκλής, Γιώργος, Χρυσώ(Αλ. Μπανιάς)
		Νίκος	
		Λάμπρω (Τσ. Συργκάνης) (είχαν 6 παιδιά)	Λεωνίδας, Σοφία (Η. Νάνης), Νάσιος, Θόδωρος, Γιώργος, Κώστας.
		Ρήνα (Αθ. Ξηρομερίτης) (είχαν 6 παιδιά)	Γιώργος, Νίδας, Χριστάκης, Μήτρος, Μιλιά (Η. Μπισμπιγιάννης), Βαγγελή (Αλ. Σούρλας)
		Ιωάννινα, Απρίλης 2022. Για την ευθύνη και με σεβασμό στους προγόνους μας Κώστας Παπαδιαμάντης, τρισέγγονο του Γιώργου Μπαλλά	

(όχι Λία). Λίας Γάτος δεν είναι γνωστός στο Μπαλλέϊκο. Όπως όμως και να έχει το θέμα, εκείνοι που θα μπορούσαν να βεβαιώσουν ή να τροποποιήσουν την κατά τη δεκαετία του 1950 αφήγηση του μπάμπια Μήτρου Τάγκα (1879-1975, που ήταν πολύ άξιος και δραστήριος άνθρωπος και οι Ταγκέϊκες συγγενικές του στάνες βασιζόνταν σ' αυτόν), δεν είναι πια μαζί μας.

Σε αυτή την προσπάθεια καταγραφής των προγόνων μας, που χρονολογούνται από τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα και μετά, ασφαλώς θα υπάρχουν ανακρίβειες και πιθανά λάθη, μιας και δεν έχουμε επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία. Άλλωστε έχουν περάσει 150 με 200 χρόνια από τότε και συχνά η μνήμη και η ψυχολογία παίζουν παιχνίδια εις βάρος της πραγματικότητας. Προσπαθήσαμε λοιπόν να περιορίσουμε τα λάθη με διασταυρώσεις, όπου ήταν εφικτό, επικοινωνώντας με πολλούς άγνωστους μέχρι τότε συγγενείς μας, αλλά και με μη συγγενείς, και όλους τους ευχαριστούμε πολύ. Ιδιαίτερα θα πρέπει να αναφέρουμε και να ευχαριστήσουμε: τον εξάδελφο Κώστα Ηλία Καραθόδωρο (Γιαννιτάς), τον νεαρό ανιψιό Χρήστο Γεωργίου Μπαλλά, που είναι και άριστος μελισσοκόμος (Νέα Μεσήμβρια), και την εξαδέλφη

Ελένη Γούσια το γένος Γεωργίου Συργκάνη (Λάρισα).

Και στο σημείο αυτό θα πρέπει να κάνουμε δύο σχόλια: α) Χρονολογίες, δυστυχώς, δεν υπάρχουν πολλές. Βεβαίως θα έπρεπε να υπάρχουν πολύ περισσότερες - όπου όμως υπάρχουν (ή ίσως υπάρξουν) θα πρέπει, νομίζω, να θεωρούνται μάλλον ως ενδεικτικές, διότι δεν αντέχουν με ακρίβεια στην κριτική διασταύρωση της μοντέρνας - πολύπλευρης έρευνας, η οποία, όπως και να το κάνουμε, έχει πολλά κενά από την ιστορία των προγόνων μας.

Και β) Επίσης δεν αναφέρεται ο τόπος (χωριά, πόλεις) που έζησαν οι πρόγονοί μας ή και ζουν οι απόγονοί τους και συγγενείς μας. Και αυτό είναι άλλο ένα μειονέκτημα της εδώ προσπάθειας. Ευχόμαστε κάποιος άλλος να προσθέσει χρονολογίες και τοποθεσίες, αλλά και να διορθώσει τυχόν ανακρίβειες, αφού όμως πρώτα τις διασταυρώσουν καταλλήλως με τους πλέον αρμόδιους και παλαιότερους συγγενείς μας (όσο είναι καιρός).

Πάντως τα τρία παιδιά του γενάρχη Γιώργου Μπαλλά, που αγόρασαν το κτήμα στο Ξηροχώρι του Νομού Κιλκίς (Νάνης, Μητρούλας, Γόλης) όπως και οι περισσότεροι άρρενες, κυρίως, απόγονοί των

έζησαν και ζουν ή διατηρούν εξοχική κατοικία στο Ξηροχώρι ή στο συνοικισμό «Μπαλλέϊκα» του Ξηροχωρίου ή στο γειτονικό χωριό Νέα Μεσήμβρια. Οι υπόλοιποι μετακινήθηκαν και ζουν σε άλλα μέρη της Μακεδονίας (κυρίως Θεσσαλονίκη), στη Θεσσαλία (κυρίως Λάρισα, Ελασσόνα, Αγιά, Βόλος), στη Δυτική Ελλάδα (κυρίως Ιωάννινα, Άρτα, Αμφιλοχία, Αγρίνιο), στην Αθήνα αλλά και αλλού (όπως και στο εξωτερικό). Πάντα όμως ο νους των περισσότερων και όσων ενδιαφέρονται για τις ρίζες τους, γυρίζει με κάποια νοσταλγία στο προγονικό τους Μπαλλέϊκο!!

Καλή αρχή, λοιπόν, στο μακρινό μας ταξίδι.

Κώστας Παπαδιαμάντης

δισέγγονο της βάβως μας Ρίνας από την κόρη της Ελένης και γιος της μικρότερης κόρης της Ελένης, της Στέλλας.

Ο γενάρχης Γιώργος Μπαλλάς είχε τα εξής παιδιά, εγγόνια, δισέγγονα και τρισέγγονα (που θα αναφερθούν σε δύο φάσεις. Η πρώτη θα είναι πολύ σύντομη και η δεύτερη θα είναι εκτενέστερη, με περισσότερες λεπτομέρειες).

Σαρακατσάνικος γάμος

συνέχεια από το προηγούμενο φύλλο

Τώρα καιρός για βραδινό φαγητό. Τα φαγητά στους σαρακατσαναίικους γάμους ήταν κρέας με πατάτες ή κρέας με φασουλάκια ή κρέας με τραχανά, ψητό, τυριά. Οι γριές καθάριζαν τις πατάτες ή τα φασουλάκια, το κρέας το λιάνιζε (το έκοβε κομματάκια) ένας νέος. Τα βράζανε σε καζάνια που έπρεπε να είναι γανωμένα (κασσιτερωμένα). Τα ψητά τα έψηναν στη σούβλα. Όταν ήταν έτοιμο το φαγητό οι άνδρες καλεσμένοι θα περνούσαν στη χαλαντζούκα, θα κάθονταν κάτω σταυροπόδι σε δύο σειρές, η μία απέναντι της άλλης και ανάμεσα θα στρώνανε μεσάλια (τραπεζομάντηλα), θα βάζανε το ψωμί και τα κουτάλια, τα τσουκάλια με το κρασί, λίγες κούπες (ποτήρια) και τα παιδιά θα σερβίριαν το βραστό κρέας σε καπάκια που πολλές φορές από την έλλειψή τους τρώγανε ανά δύο στο ίδιο καπάκι. Κάνανε όλοι σταυρό με την έναρξη του φαγητού λέγοντας ευχές κι άρχιζε το φαγητό. Όταν τελείωνε το ένα καπάκι ή το ένα είδος φαγητού ερχόταν το άλλο. Με το κρασί αρχίζανε πάλι οι ίδιες ευχές. Στο τέλος φέρνανε και το ψητό και το ρίχνανε στα μεσάλια. Πετσέτες δεν χρησιμοποιούσαν οι Σαρακατσαναίοι. Με το τέλος του φαγητού άρχιζαν το τραγούδι. Συνήθως το πρώτο τραγούδι που λέγανε μετά το φαγητό ήταν:

«Σε τούτ' την τάβλα που 'μαστε, γραμμένα μάτια...»

Λέγανε κι άλλα τραγούδια. Οι γυναίκες σηκώνανε την τάβλα (τραπέζι) για να στρώσουν σε άλλο κονάκι να φάνε οι γυναίκες και τα παιδιά ενώ οι άνδρες άρχιζαν τον χορό. Κλέφτικους κυρίως χορούς κι όλοι με το στόμα. Το κρασί συνεχιζόταν, πολλοί ζαλίζονταν. Ο χορός κρατούσε ως τα ξημερώματα. Τότε άλλοι κοιμόταν εκεί που ήταν και άλλοι πήγαιναν σε κονάκια της στάνης. Το πρωί ξυπνούσαν και κοίταζαν για τα ζώα τους. Έπρεπε να τα ετοιμάσουν για να φύγουν να πάνε να πάρουν τη νύφη. Ο γαμπρός όμως ήταν αζύριστος, ανάλαγος. Μαζεύονταν τα κορίτσια στο κονάκι του κι ένα παιδί που ήξερε καλά να ξυρίζει θα τον ξύριζε. Τα κορίτσια τραγουδούσαν:

Ετοιμασία γαμπρού

«Ξουράφι μου Γιαννιώτικο κι ακόνι από την Πόλη, αγάλια - αγάλια να διαβείς τρίχα να μην του κόψεις...»

Μετά άλλαζε ο γαμπρός και ήταν έτοιμος να βγει έξω από το κονάκι. Ενδυμασία του γαμπρού: Φουστάνελα καινούρια. Στο διάστημα αυτό οι καλεσμένοι τραγουδούσαν ή χόρευαν άλλο τραγούδι του φλάμπουρα:

«Τι καρτερείς βρε φλάμπουρα και δεν κινάς να φύγεις; Τους συμπεθέρους καρτερώ και τον γαμπρό ν' αλλάξει».

Όταν ο γαμπρός ήταν έτοιμος να βγει από το κονάκι του με δεξιά κι αριστερά τα αδέρφια του κι αδερφάδες του τα κορίτσια τραγουδούσαν:

«Ευχήσου με μανούλα μου τώρα στο κίνημά μου.
Με την ευχή μου γιόκα μου, Θεός να σε προκόψει.
Ευχήσου με πατέρα μου...»

Τραγουδώντας προχωρούσαν έξω από το κονάκι. Ένα παιδί κρατούσε το άλογο για να καθαλίσει ο γαμπρός. Οι περισσότεροι από τους καλεσμένους είναι πάνω στ' άλογά τους και ο φλαμπουριάρης κι αυτός καθαλά στο άλογο του προχωρεί μπροστά. Το συμπεθεριακό φεύγει να πάει να πάρει τη νύφη, ντουφεκιές πέφτουν, τραγούδια ακούονται. Όσοι άνδρες πήγαιναν με ζώα να πάρουν τη νύφη λέγονται πια συμπεθέροι. «Εγώ πήγα συμπέθιρους στον γάμο τ' Γιώργου». Γυναίκες πηγαίνουν λίγες, απαραίτητως όμως οι αδερφές του γαμπρού και οι γυναίκες των αδερφιών του. Συνήθως στο συμπεθεριακό ήταν 50 - 60 άτομα. Πίσω έμεναν ο πατέρας και η μάνα του γαμπρού, γριές, γέροντες, παιδάκια κι άλλες πάρα έξω γυναίκες. Μαζί τους το συμπεθεριακό είχε και φαί για το μεσημέρι. Αυτό ήταν φροντίδα των σπιτικών του γαμπρού. Έτρωγαν σε κάποια βρύση του δρόμου. Πολλές φορές αν η στάνη της νύφης ήταν σε μακρινή απόσταση και δεν μπορούσαν να γυρίσουν την ίδια μέρα, το συμπεθεριακό έφευγε το Σάββατο το μεσημέρι με το φαγητό τους και έμενε το βράδυ στη στάνη της νύφης. Σ' όλο σχεδόν τον δρόμο τραγουδούσαν διάφορα τραγούδια αγάπης:

«Ας πάν να ιδούν τα μάτια μου...»

Προτού φτάσουν αγνάντια από τη στάνη που έμενε η νύφη σταματούσαν.

Στο κονάκι της νύφης. Την Πέφτη το βράδυ πιάνανε τα προζύμια χωρίς τραγούδια και χαρές. Την Παρασκευή ζυμώνανε την κλούρα της νύφης και τα άλλα ψωμιά και το Σάββατο το απόγευμα ερχόταν οι καλεσμένοι με το κανίσκι του ο κάθε ένας. Οι άνδρες τραγουδούσαν ή στην χαλαντζούκα ή στο κονάκι και οι γυναίκες και τα κορίτσια σ' άλλο κονάκι με τη νύφη. Λέγανε τραγούδια της νύφης. Φαγητά σχεδόν τα ίδια με του γαμπρού.

Την Κυριακή το πρωί θα σακιάζανε τα προικιά, δηλαδή θα τα βάζανε στα χαράρια. Μαζεύονταν τα κορίτσια και οι γυναίκες κοίταζαν τα προικιά της νύφης και τα ξόμπλιαζαν αν είναι χοντροφτιαγμένα ή καλοφασμένα και καλοκεντημένα. Κοίταζαν τα ζώσματα (τα δώρα που θα έδινε στο σόι του γαμπρού). Μέσα σε ένα φουστάνι θα κρύβανε κι ένα σακουλάκι με ζαχαρωτά και λίγο ρύζι. Τα κορίτσια τα σακιάζανε κι αφήνανε μόνο μία ή δύο βελέντζες έξω για να τις ρίζουε πάνω στα φορτωμένα ζώα.

Στόλισμα της νύφης. Η νύφη συνήθως εκείνη την ημέρα δεν πλενόταν. Άλλαζε κι έβαζε τα νυφικά της με τη βοήθεια των άλλων κοριτσιών. Η φορεσιά της νύφης στα παλιά τα χρόνια ήταν φουστάνι κόκκινο από ατλάζι μακρύ ως το κότσι χωρίς μανίκια. Πουκάμισο άσπρο με πλατιά μανίκια, ποδιά μεταξωτή ζωσμένη στη μέση. Στις πιο φτωχές οικογένειες η νύφη φορούσε την καλλίτερη μάλλινη φορεσιά της με το ασημοζώναρο, κουμποθλιές, κουστέκι. Πάντως η νυφιάτικη φορεσιά καθώς και η καθημερινή είχε μεγάλες αλλαγές από το 1840 και εντεύθεν που έχουμε πληροφορίες. Τα παλιά χρόνια οι Σαρακατσάνες νύφες φορούσαν στο κεφάλι και φερεντζέ, για να μην διακρίνεται το πρόσωπο. Όταν έσβησε ο φερεντζές άρχισαν να βάζουν στη νύφη και φκιασίδι.

Το συμπεθεριακό του γαμπρού βρίσκεται αγνάντια από τη στάνη που είναι η νύφη. Πέντε - εξ κουμπουριές πέφτουν και δίνουν σύνθημα στη στάνη της νύφης ότι ο γαμπρός έρχεται. Τη στιγμή αυτή 5 ή 7 ή 9 ή 11 καρβαλάρηδες από το συμπεθεριακό του γαμπρού, συνήθως νέοι, χτυπούν τα άλογά τους να φύγουν γρήγορα, να ξεκοπούν μακριά απ' τους άλλους και να φτάσουν στο κονάκι της νύφης να της φέρουν τα σχαρίκια ότι έρχεται ο γαμπρός. Αυτοί είναι οι σχαριάτες. Ανάμεσά τους ένας έχει την κουλούρα του γαμπρού και τη φ'τσέλα του κρασιού στολισμένη με λουλούδια. Το υπόλοιπο συμπεθεριακό προχωρεί αργά. Οι καλεσμένοι της νύφης περιμένουν έξω απ' το κονάκι της νύφης τους σχαριάτες με πρόθεση να τους γκρεμίσουν κάτω απ' τ' άλογά τους με τις ντουφεκιές που θα ρίξουν. Οι σχαριάτες πλησιάζουν, οι ντουφεκιές και μάλιστα πολλές πέφτουν η μια κοντά στην άλλη. Από τα άλογα άλλα φοβούνται και άλλα προχωρούν ώσπου φτάνουν μπροστά στο κονάκι. Οι σχαριάτες δεν κατεβαίνουν απ' τα άλογα. Χαιρετιούνται, αλλάζουν ευχές, τους κερνούν ρακί και αλλάζουν τις κουλούρες. Ένας από τους ανθρώπους της νύφης δένει στο γκέμι ή στο καπίστρι του αλόγου κάθε ενός από τους σχαριάτες ένα μαντίλι. Έθιμο πανάρχαιο.

Οι σχαριάτες με την κουλούρα της νύφης που πήραν αφήνουν το κονάκι της και γυρίζουν να συναντήσουν το συμπεθεριό τους. Συναντιούνται. Τους φέρνουν την είδηση. Το κάστρο πάρηκε, η νύφη είναι του γαμπρού μας. Όλοι μαζί τώρα προχωρούν. Φτάνουν στο κονάκι της νύφης. Ξεπεζεύουν. Χαιρετούν και δίνουν ευχές στους ανθρώπους της νύφης που όρθιοι στην σειρά τους υποδέχονται. Ο γαμπρός με τον νουνό και τις γυναίκες χαιρετούν τελευταίοι τους ανθρώπους της νύφης. Ο πεθερός και η πεθερά τον φιλούν. Τους οδηγούν σε χαλαντζούκα ή κονάκι και τους κερνούν λουκούμι ή ρακί. Αρχίζει το τραγούδι από την πλευρά του γαμπρού:

«Βαριά κοιμάσαι κόρη μου, βαρύν ύπνο που κάνεις...»

Όλοι μαζί τώρα από το μέρος της νύφης και του γαμπρού τραγουδούν. Οι της νύφης προσέχουν να μην πάρουν (= κλέψουν) οι του γαμπρού πράματά τους, κούπες, τσουκάλια. Τώρα ο αδερφός του γαμπρού θα πάει να αλλάξει τα τσαρούχια της νύφης. Έχει φέρει μαζί του καινούρια τσαρούχια για να τα φορέσει στη νύφη. Μ' αυτά θα πάει στο κονάκι του γαμπρού. Οι γυναίκες παραμερίζουν, ο αδερφός χαιρετά τη νύφη, σκύβει και βγάζει τα τσαρούχια που φορούσε η νύφη ως τώρα και της φορά τ' άλλα που έφερε. Οι συμπεθέροι χορεύουν και τραγουδούν. Τώρα θα γίνει και ο αρραβώνας με τον παπά, το

Ο χορός καλά κρατεί

άλλαγμα των δαχτυλιδιών επίσημα από την εκκλησία. Οι γονείς της νύφης έχουν φροντίσει την ημέρα εκείνη να έχουν στα κονάκια τους παπά. Ο νουνός, τ' αδέρφια κι αδερφές του γαμπρού παίρνουν τον γαμπρό και οδηγούμενοι από άνθρωπο της νύφης πηγαίνουν στο κονάκι που είναι η νύφη. Εκεί αν δεν ντρέπεται ο γαμπρός βλέπει για πρώτη φορά τη μέλλουσα σύντροφο του. Γίνεται ο αρραβώνας χωρίς ο γαμπρός να χαιρετίσει τη νύφη, φεύγει έξω με τους δικούς του και οι συγγενείς της νύφης αρχίζουν ένας - ένας να χαιρετούν τη νύφη γιατί σε λίγο θα φύγει και την κερνούν χρήματα. Πρώτος ο πατέρας, η μάνα, τα αδέρφια, αδερφές και συνέχεια όλοι εκείνοι που καλέστηκαν απ' τον πατέρα της νύφης. Κλάματα και στενοχώριες.

Τα κορίτσια τραγουδούν:

«Αίντε βάστα μανούλα μ' την καρδιά, βαστάν τα χιόνια τα βουνά
βαστάν τα χιόνια τα βουνά, βάστα μανούλα μ' την καρδιά.
Κλάψε μανούλα μ' δυνατά να γένουν λάσπες και νερά
να γενούν λάσπες και νερά για να μ αφήσουν μια βραδιά...»

Τα χρήματα που μαζεύει η νύφη από τα κεράσματα είναι δικά της, μ' αυτά θα αγοράσει τα χαλκώματα του νοικοκυριού της.

Οι συμπεθέροι χορεύουν. Είναι όμως ώρα να φύγουν. Αρχίζουν και τραγουδούν: «Σήκω συντά μου γαλανή σήκω συντάξου λυγερή.

Ηρθε η ώρα για να πάμε νύχτωσε και δεν προπάμε...»

Πιάνουν τα ζώα τους κι ετοιμάζονται. Ο φλαμπουριάρης παίρνει τον φλάμπουρα

που τον είχε μπήξει στο κονάκι της νύφης, καβαλικεύει και προχωρεί. Πίσω του τον ακολουθούν λίγοι συμπεθέροι, ο γαμπρός, ο νουνός κι οι αδερφές του γαμπρού, ενώ τ' αδέρφια του γαμπρού μένουν πίσω για να φορτώσουν τα προικιά. Τα προικιά τα βγάζουν στην πόρτα του κονακιού δύο ή τέσσερα χαράρια με τις βελόντζες κι απάνω κάθεται ένας νέος που έχει μάνα και πατέρα και λέει στους ανθρώπους: «Τάξ'τε» δηλαδή πόσα χρήματα δίνετε για να πάρετε τα προικιά. Από τις 100 δραχμές τα παλιά τα χρόνια φτάνανε ως τις 300 - 500. Τότε δίνανε τα προικιά κι έπρεπε κάθε χαράρι να το σηκώσει ένας και να το φορτώσει στο ζώο όσο βαρύ κι αν ήταν. Πάνω στο κάθε ζώο ρίχναμε κι από μια βελόντζα. Τα ζώα ήταν του γαμπρού. Τα προικιά τα παραλάμβανε τώρα ο αδερφός της νύφης και έφευγε ενώ οι σπιτικοί της νύφης θα την ξεκινούσαν. Έπιαναν τη νύφη τα αδέρφια της ή ξαδέρφια της και σιγά - σιγά τραγουδώντας προχωρούσαν ενώ μπροστά της άλλοι νέοι της στάνης χόρευαν:

«Μάνα μου γλυκιά μου μάνα, πότε μαλώσαμε αντάμα.
Πότε μαλώσαμε αντάμα και με διώχνεις τόσο αλάργα.
Γέρνει ο ήλιος βασιλεύει κλαίει η κόρη όταν φεύγει».

Ξεκίνημα της νύφης

Τη Λάμπρω θα την πάρουμε κι όλοι να σκοτωθούμε

Το συμπεθεριακό του γαμπρού γυρίζει στη στάνη του. Σε όλο τον δρόμο τραγουδούν. Όταν φτάνουν αγνάντια από τη στάνη τους και τώρα 5 ή 7 ή 9 ή 11 καβαλάρηδες θα φύγουν να φέρουν το χαμπέρι στους γονείς του γαμπρού. Είναι πάλι οι σχαριάτες. Κι εδώ θα δέσουν στο γκέμι του ζώου τους ένα μαντίλι. Θα ξαναγυρίσουν πίσω να συναντήσουν το συμπεθεριακό και τραγουδάνε:

«Για βγάτε σεις γειτόνισσες και σεις γειτονοπούλες,
να δείτε κόρη όμορφη που 'ρθε στη γειτονιά σας»

Η νύφη πλησιάζει στο κονάκι του γαμπρού

Κουβάλημα προικιών

Η πεθερά υποδέχεται τη νύφη

Ξεσάκιασμα προικιών

Σε απόσταση 150 ως 200 μέτρα έξω από τη στάνη σε μέρος που μπορούσε η νύφη να ανεβεί καβάλα στο άλογο σταματούσανε, βάζανε τη νύφη καβάλα στο άλογο που είχε φέρει ο γαμπρός και την παρέδιδαν στον αδερφό του γαμπρού, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να τραβά το ζώο σε όλο τον δρόμο ώσπου να φτάσουν στη στάνη τους, ενώ η μάνα της νύφης ή ο αδερφός της έλεγε στον αδερφό του γαμπρού πως καρτερούν πιστρόφια την άλλη Κυριακή τα νιόγαμπρα. Αυτό ήταν το κάλεσμα. Οι γυναίκες από το συμπεθεριακό του γαμπρού πήγαιναν πίσω από το ζώο της νύφης πάντα πεζές και τραγουδούσανε. Ο γαμπρός και ο νουνός ήταν αρκετά μακριά τους. Κανένας από το σόι της νύφης, ούτε αδερφός, ούτε αδερφή δεν συνόδευαν τη νύφη στο κονάκι του γαμπρού. Γύριζαν όλοι τους στο κονάκι, γλεντούσαν όλη τη νύχτα και το πρωί της Δευτέρας οι καλεσμένοι του πατέρα της νύφης έφευγαν για τις στάνες τους ή το κονάκι τους.

που να είχε μάνα και πατέρα ξεσάκιαζε τα προικιά για να τα ιδούν κυρίως οι γυναίκες. Στο ξεσάκιασμα δεν ήταν η νύφη. Το μεσημέρι φαγητό και τραγούδι. Τώρα αρχίζουν και οι εντολές στην υγεία του νονού, του γαμπρού και της νύφης.

Η νύφη άλλαξε πια. Έβγαζε τη νυφιάτικη στολή της και έβαζε την καλλίτερη μάλλινη που είχε κάνει. Οι συμπεθέροι θα έφευγαν, Περνούσαν, κερνούσαν τη νύφη χρήματα κι αυτή τους έδινε ως δώρο ένα τρουβά. Στον νονό έδινε βελόντζα φλοκωτή. Στον πεθερό ένα στρώμα να κοιμάται. Στην πεθερά ένα φουστάνι. Στις ανδραδερφές φουστάνι ή τραχηλιά ή κάπα. Στα μικρά παιδάκια σακουλάκια. Φεύγοντας κάθε συμπεθέρος στο δισάκι του που έφερε το κανίσκι του βάζανε και μια πλάτη ψητή κρέας. Τον φλάμπουρα τον χάλαγε ο φλαμπουριάρης και έπαιρνε δικό του το μαντίλι του φλαμπουράκου.

Αφού φεύγουν οι καλεσμένοι εκτός των πολύ στενών συγγενών, αδερφάδων του γαμπρού, θα φάνε όλοι μαζί το βράδυ. Η νύφη τρώει πολύ λίγο από την ντροπή της. Η πεθερά της μετά θα στρώσει το μέρος για να κοιμηθούν τα νιόγαμπρα.

κόκκινη τουλούπα.

Ο γάμος τελειώσε.

Τα πιστρόφια. Το άλλο Σάββατο το απόγευμα ο γαμπρός, η νύφη, αδερφός του γαμπρού κι ένας ή δύο συγγενείς τους στενοί με τα ζώα τους πηγαίνουν στο σπίτι της πεθεράς. Εκεί τους περιμένουν. Φιλιά, αγκαλιές μάνα και θυγατέρα. Η μάνα ξεμοναχιάζει την κόρη και τη ρωτά πως πέρασε. Ψήνουν σφαχτό το βράδυ και γλεντούν ως το πρωί με άλλους απ' τη στάνη συγγενείς τους.

Το κολατσιό θα φύγουν ξανά η παρέα του γαμπρού. Χαιρετούν και φεύγουν.

Σημείωση: Οι φωτογραφίες του άρθρου είναι από τον γάμο του Χρήστου Σωτ. Γόγολου (Θεοδωράκη) και της Ελευθερίας Γρ. Φερεντίνου το 1961. Τραβήχτηκαν από τον γνωστό φωτογράφο της εποχής Δημ. Παπαδήμο που βρέθηκε στον γάμο μαζί με τον John Campbell φίλο του Χρ. Γόγολου. Ο Campbell πληροφορήθηκε για τον γάμο του φίλου του από τον Λη Φέρμορ όταν αυτός είχε επισκεφτεί τους Χαρισσιούς, όπως αναφέρει το απόσπασμα του σχετικού κειμένου που παραθέσαμε στο προηγούμενο φύλλο. Ο Χρ. Γόγολος ο οποίος ζει ακόμα θυμάται ότι ο Campbell του έστειλε τηλεγράφημα για να ενημερωθεί για τον τόπο και τον χρόνο του γάμου και παραβρέθηκε με έναν φίλο του φωτογράφο. Το αρχείο Παπαδήμου υπάρχει ψηφιοποιημένο στο Ελληνικό Λαογραφικό Ιστορικό Αρχείο και οι φωτογραφίες από τον γάμο του Χρ. Γόγολου δόθηκαν από τους απογόνους του Campbell όταν ήρθαν στον Γυφτόκαμπο το 2018.

Παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις από την ποιμενική ζωή

Οι παροιμίες, λαξεύματα του νου και της ψυχής των απλών κυρίως και ταπεινών ανθρώπων, αποστάγματα πείρας αιώνων, αποδίδουν με τρόπο αξιοθαύμαστο συμπεριφορές, νοοτροπίες και δράσεις των ανθρώπων από την αρχαιότητα έως τις μέρες μας. Οι αλληγορικές αλήθειες, που κρύβουν, συνιστούν άγραφους ηθικούς κανόνες, προβάλλουν πρότυπα προς μίμηση ή αποτροπή και καταδεικνύουν την ικμάδα του στοχασμού, την ευρηματικότητα, την ευαισθησία, τη

του Νικόλαου Β.Καρατζένη

διαυγή κρίση και την ποιητική έμπνευση του λαϊκού ανθρώπου. Κατά τον Ν.Δημητρακόπουλο "το δίκαιο των παροιμιών είναι άγραφο, δεν βρίσκεται ούτε σε χάρτη, ούτε σε δέλτους, αλλά είναι χαραγμένο στη συνείδηση του λαού, φέρεται στο στόμα του με την παράδοση και διατηρείται σύντομο και αποφθεγματικό δια μέσου των αιώνων, έχει άμεση πηγή όχι αυθαίρετο νομοθέτη, αλλά τη λαϊκή συνείδηση, της οποίας είναι η πιο γνήσια εκδήλωση".¹

Η ενασχόλησή μας με την καταγραφή και τη μελέτη των παροιμιών καθώς και των άλλων δωρημάτων των προγόνων μας: λεξιλογίου, μουσικών ακουσμάτων, χορών, συνιστούν "ειρηνική και πολιτισμένη αντίσταση στον ολοκληρωτισμό της βιομηχανίας του θεάματος και τον αφελληνισμό των παγκοσμιοποιημένων καιρών μας".²

Πολλών παροιμιών οι ρίζες ανάγονται στην ελληνική αρχαιότητα. Κάποιες προέκυψαν από μύθους του Αισώπου, π.χ η αποφθεγματική φράση του: "Ομφακές εισι", είναι η ακόλουθη νεοελληνική: *όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμασάτσια*. Ορισμένες προέρχονται από γνωμικά ιστορικών, φιλοσόφων και ποιητών, ενδεικτικά η θέση του Πλουτάρχου: *"ουδέν ούτω παίρνει ίππον ως βασιλέως οφθαλμός"*³, έχει την αντίστοιχή της: *το μάτι του αφεντικού παχαίνει το άλογο*. Η ρήση *"σμηκρώ χαλινώ δ'οίδα τους θυμωμένους ίππους καταρτυθέντας"*⁴, αντιστοιχεί στην νεοελληνική: *Μικρό χαλινάρι άγριο άλογο μερεύει*. Η παροιμιώδης φράση *"ο λύκος παντρεύεται την προβατίνα"*, συναντάται αυτούσια στον Αριστοφάνη: *"Λύκος οιν υμναιοί"*⁵. Από του Λουκιανού το ρηθέν *"η άμαξα τον βουν"*⁶— *η άμαξα σέρνει το βόδι*, έχει προκύψει η νεοελληνική: *βάζουν το κάρο μπροστά από το άλογο*.

Πηγές επίσης παροιμιών συνιστούν η θρησκευτική γραμματεία π.χ *"αρνί που βλέπει ο θεός, ο λύκος δεν το τρώει"* και το δημοτικό τραγούδι: *"Γενάρης με τα κρύσταλλα, Φλεβάρης με τα χιόνια, θέλουν τα πρόβατα κλαρί, τα γίδια θέλουν γρέκι"*⁷. Τέλος μεγάλος αριθμός παροιμιών δημιουργήθηκε από ιστο-

ρικά ή πολιτικά συμβάντα, όπως η ακόλουθη: *"Τι τραβάς και κλωτσάς, στάσου, σε θέλει ο Καραπάνος"*. βλέπε σημείωση υπ. αριθμ. 49.

Παροιμιώδεις φράσεις και παροιμίες με θέμα τους ποιμένες, τα γίδια και τα πρόβατα.

- Αδεκεί καινούρια στάνη, αδεκεί μαγαροσύνη. Αδεκεί: την ίδια στιγμή, μαγαροσύνη: βρωμιά, ακαθαρσία.
- Αλατίζει τις μυζήθρες. Ειρωνική αναφορά για τον αργόσχολο.
- Άρμεγε γάλα και μη βγάξεις αίμα, σου φτάνει το μαλλί και άσε(άφησε) το τομάρι⁸. Εκφράζει το αίτημα των ποιμένων για φορολογική δικαιοσύνη.
- Άμα χυθεί το γάλα, δεν ξαναμαζεύεται.
- Άρμεγε λαγούς και κούρευε χελώνες. Για όποιον επιδιώκει το ανέφικτο και ανώφελο.
- Αρμέγει και εκείνος που κεντάει στη στρούγκα. Κεντάει: οδηγεί με την κλίτσα τα πρόβατα στους αρμεχτάδες. Αναφορά στην αξιοποίηση του χρόνου, ώστε οι εργασίες να περαιώνονται γρήγορα.
- Απ' όπου πηδάει, η γίδα θα πηδήσει και το κατσίκι.
- Απόρριξε ο τόπος. Το τρυφερό χορτάρι που φύτρωσε με τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου, επειδή ακολούθησε ξηρασία, μαράθηκε, πριν μεγαλώσει.
- Αρνί από παλιοκρίαρο και από βετούλι κατσίκι. Το σπέρμα του γερασμένου κριαριού είναι πιο δραστικό για γονιμοποίηση των θηλυκών προβάτων, όπως εκείνο του νεαρού κατσικιού έχει επιτυχία στις γίδες.
- Αρνί, κατσίκι τριήμερο, γουρούνι εικοσάημερο, μοσχάρι σαραντάημερο. Το κρέας των ανωτέρω ζώων είναι κατάλληλο για φαγητό μετά την παρέλευση τριών, είκοσι και σαράντα ημερών αντίστοιχα από τη γέννησή τους.
- Αρνόμαλλα και κωλόκουρα όλα έγιναν ένα. Ακαταστασία, έλλειψη σειράς. Κωλόκουρα: μαλλιά από το στήθος, την κοιλιά, την ουρά και γύρω από τον κόλο του πρόβατου. Είναι μαλλιά μηδαμινής αξίας.
- Αρνί που βλέπει ο θεός, ο λύκος δεν το τρώει.
- Αυτοί βυζαίνουν από την ίδια μεριά. Είναι ομοϊδεάτες, ομογάλακτοι.
- Αυτός δεν έχει ίσιο κρέας. Είναι ιδιαίζοντως δύστροπος.
- Αυτός δεν ξέρει που τά'χει τα γρέκια του. Γρέκια: μαντριά. Ο άνθρωπος που έχασε τη λογική του.
- Αυτός δεν μπαίνει σε στρούγκα. Είναι ατίθασος και απειθαρχητος.
- Αυτός σκάρισε ή είναι σαλαϊσμένος: Ο νοητικά διαταραγμένος.
- Από τη γίδα συμπεθέρα και από τον κόκορα κουμπάρα.
- Από το αβγό στην κότα και από

το αρνί στο βόδι. Ο εθισμός στην παραβατικότητα αρχίζει από "αθώες" μικροκλοπές, κλιμακώνεται όμως και καταλήγει σε βαριά αδικήματα.

- Αν φάει με τον τζιομπάνο ο ληστής και τα σκυλιά με λύκους, αν σκυλέψουν, χάνει το κοπάδι τη μυρωδιά του πιστικού και του πιστού σκυλιού το χνώτο⁹. Πιστικός: μισθωτός, βοσκός.
- Αφού δεν χρειάζεται το τραγόμαλλο γιατί να κουρέψουμε τα γίδια;
- Αχαμνό πρόβατο στον πάλιουρα σκαλώνει. Αχαμνό: αδύναμο. Οι μικρές δυσχέρειες της ζωής γονατίζουν τους οικονομικά ασθενείς.
- Αυτού δεν είναι λάιο αρνί, μούηδε λαγός λαρώνει, μον' είναι γυφτοσεκουριά που τα στυλιάρια ισιώνει¹⁰. Από σκωπτικό άσμα, περιγραφή του αιδοίου.
- Βάζουν το λύκο πιστικό το σκύλο τυροκόμο¹¹. Αναφορά σε όσους εμπιστεύονται τη φύλαξη αγαθών σε επικίνδυνους ανθρώπους.
- Βάρτα να τ'αρμέξουμε κι ας είναι και αρμεγμένα. Άσκοπη ενέργεια με απόρροια σπατάλη πολύτιμου χρόνου λόγω άκαμπτης ισχυρογνωμοσύνης.
- Βγάζουν δυο προβιές από ένα πρόβατο¹² ή Από ένα σφαχτό παίρνουν δυο τομάρια. Εκφράζει διαμαρτυρία των ποιμένων για τους φοροεισπράκτορες και τους τοκογλύφους που τους πίνουν το αίμα.
- Βγάλε νύφη τα στολίδια γιατί έρχονται τα γίδια.
- Βλάχος είναι, μα το τυρί δεν το ξέρει. Υπαινιγμός για την αιματηρή οικονομία των ποιμένων δεδομένου ότι τα έσοδά τους είναι περιορισμένα και συνυφασμένα με τις καιρικές συνθήκες.
- Βρήκε αμαλαγιά. Αμαλαγιά: άφθονο και καθαρό χορτάρι. Αλληγορικά: βρήκε πλούσια αγαθά και απόλυτη ελευθερία κινήσεων.
- Γάλα δεν έχουμε, αν είχαμε και αλεύρι, θα φτιάχναμε κουλούρα και τρίψα. Για όσους δεν προνοούν έγκαιρα για τα αναγκαία, αλλά έχουν και υψηλές απαιτήσεις για απόλαυση αγαθών.
- Γελούσε ο τόπος, γελούσε και η καρδιά μας. Με το τέλος του χειμώνα στα χειμαδιά άρχιζε να πρασινίζει ο τόπος, γεγονός που γεννούσε προσδοκίες στους ποιμένες, αφού έμπαινε η άνοιξη με τα λουλούδια και το άφθονο γάλα.
- Γεννήθηκε με τον κόλο στο βούτυρο. Αναφέρεται σε όσους βρήκαν περιουσία από τους γονείς τους και ζουν μέσα στις ανέσεις.
- Γέρασε ο μαύρος γέρασε, δεν πάει ούτε στα γηροκόμια. Γηροκόμια: πρόβατα γηρασμένα, άρρωστα, κουτσά. Από τις λέξεις γήρας και κομίζω.
- Γενάρης με τα κρύσταλλα, Φλεβάρης με τα χιόνια, θέλουν τα πρόβατα κλαρί, τα γίδια θέλουν γρέκι¹³. Γρέκι: μαντριά.
- Γιατί είσαι ιδρωμένος; Κουβέντιαζα

μ' έναν βλάχο.

- Γλυκάθηκε η γίδα στην αλαταριά. Για εκείνον που αποκτά μια συνήθεια και αδυνατεί να την σταματήσει. Οι ποιμένες στις αλαταριές (πέτρες επίπεδες) έριχναν αλάτι κάθε οκτώ ημέρες για να το τρώγουν τα αιγοπρόβατα.
- Γίδι ασαλάπτο. Άνθρωπος άξεστος, ανεπίδεκτος παραινήσεων. σαλαγώ: παρακινώ με θορυβώδη ποιμενικά επιφωνήματα τα ζώα να πορευθούν. Ο ασαλάπτος δεν μπαίνει σε ίσιο δρόμο.
- Γλυκό το γάλα, το τυρί, πικρό το χάι-χού¹⁴. χάι-χού: συνθηματικές φράσεις και κραυγές δια των οποίων οι ποιμένες επικοινωνούν με τα αιγοπρόβατα. Η παροιμία προφανώς παραπέμπει στην σκληρή ποιμενική εργασία, η οποία αποφέρει γάλα και τυρί με αδιάλειπτο μόχθο.
- Γνωρίζει το σερκό(αρσενικό) αρνί στον κόλο. Ειρωνεία για κάποιον που γνωρίζει το αυτονόητο. παρόμοια, βρήκε η νύφη το (γ)υνί πίσω από την πόρτα. υνί: σιδερένια μύτη του αρότρου.
- Γυρεύει (ένας υποψήφιος γαμπρός) μύλους δώδεκα μ'όλους τους μυλωνάδες, γυρεύει χίλια πρόβατα και να'ναι και γκαστραμένα¹⁵. Η προίκα στην ευρύτερη περιοχή των Τζουμέρκων είχε εξελιχθεί σε εφιάλτη για τους γονείς που είχαν πολλές κόρες. Ενδεικτικό το παράθεμα: ανδιοτελής έρωτας είναι κάτι ανήκουστο. Και η ωραία Ελένη να ξαναζούσε θα έμενε ανύπαντρη, αν δεν είχε προίκα¹⁶.

συνεχίζεται επόμενο φύλλο

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Παπινανός Αμύλιος, Νίκου Π. Δημητρακόπουλου, *Το δίκαιον εν ταις παροιμίαις*. Νομική 3, 1896, σ. 290,292.
2. Τάτσης Βασίλης, οικοδόμος λαουτιέρης, περ. *έκφραση*, τ. 14, Αύγουστος 2018, σελ. 24.
3. Πλούταρχος *περί παιδών αγωγής*, XIII 9 D.
4. Σοφοκλή *Αντιγόνη*, 477-8.
5. Αριστοφάνη *Ειρήνη*, 1076.
6. Λουκιανός, *Νεκρικοί διάλογοι* VI 2.
7. Χαλατσάς Δημήτρης, *Ληστρικά τραγούδια*, Εστία, Αθήνα 2000, σ. 178.
8. Πολίτης Νικόλαος, *Παροιμίες*, 3, Αθήνα 1899-1902, σ. 365 no 4.
9. Τατσιόπουλος Λάμπρος, *Λαογραφικά*, τ. Α', Ιωάννινα 1980, σ. 45.
10. Φυτιλής Γιώργος Α., *Η λαλιά των Σαρακατσάνων*, Αθήνα 2012, σ. 205.
11. Παπατρέχας Γεράσιμος, *Παροιμιακά Ξηρομέρου, Επετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών* 5, 1974, σ. 273.
12. Φουσιάνος Ιωάννης, *Αστέρες, ήτοι συλλογή παροιμιών και παροιμιωδών εκφράσεων*, Αθήνα 1877, σ. 20.
13. Χαλατσάς Δ.Χ., *Ληστρικά τραγούδια*, ο.π. σ. 178.
14. Παπαζαφειρόπουλος Παν., *Περτυναγωγή γλωσσικής ύλης και εθίμων του ελλην. λαού παραβαλλομένων προς τα των αρχαίων Ελλήνων*, Πάτρα 1887, σ. 226 no 158.
15. Αραβαντινός Παν., *Συλλογή δημοδών ασμάτων της Ηπείρου*, Αθήνα 1880, σελ. 141, no 202.
16. Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Γ2, σ. 298.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ
"το καδί"

Τσεπέλοβο Ζαγόρι
Τηλ.: 2653081029 Κιν.: 6973312753
Fax: 2653081029

HOTEL KAMAREΣ
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟ

Τηλ./ Fax: 26530-81008
Email: StisKamares@zagori-kamares.gr

Ξενώνας ΔΙΑΣ
Μικρό Πάπιγκο

Υπεύθυνος: Τσομάνης Κώστας
Τηλ.: 26530.41.257 Fax.: 26530.41.892

VILLA
ΠΑΡΟΡΑΙΑ

Villa Παροραία - Παραδοσιακός Ξενώνας - Τσεπέλοβο Ζαγορίου
Αφοί Παπαγκιώτη - 2653081088 - 6974429931 - 6978300793
www.villaparoraia.gr - info@villaparoraia.gr

Σαρακατσάνικο μασλάτι για το προξενιό

Διαβάζοντας το θέμα "Σαρακατσάνικος γάμος», του Χρήστου Τσουμάνη, στην εφημερίδα «τα Χαιρετήματα», στο φύλλο αριθ. 88, θυμήθηκα ένα μασλάτι, σχετικά με ένα Σαρακατσάνικο προξενιό.

Κάπουτι, έστειλαν διό προξενιό τάδις να ν'φουδιαλέξουν ένα κουρίτσο. Τήραξαν, αυτοί απ' θα πάν να ν'φουδιαλέξουν, να έχει κάποιους απ' αφνούς, κάποια μακρινή συγγένεια μη ν' οικογένεια τ' κουρτσιού, για να μην απαπιφτεί (υποπτευτεί) του κουρίτσο' ότι πήγαν να τ' ν'φουδιαλέξουν.

Ξικίν'σαν, απ' λέτει, οι προξενιότάδις, ου Μήτρους, απου 'ταν ου τρανός, κι ου Γκόγκους (Γιώργος), ου μ'κρότερους.

Πήραν του τρουβά τ'ς, (ικιά τα χρόνια όπ' πάινε ου καβαλάρ'ς, είχι κι του τρουβά τ') καβαλίκισαν, απ' λέτει, τ' αλουγά τ'ς κι έδουκαν πέρα.

Τα κουνάκια τ' κουρτσιού τά 'ταν μπαϊά (αρκετά) αλάργα κι νύχτουςαν όντας έφτασαν ικεί.

Ζύγουςαν στα κουνάκια, τ'ς κατάλαβαν τα σκ'λιά κι απουλύσκαν αλιχτώντας, ίσια να τ'ς φάν, βήκαν όξου ου κόσμους να ιδούν ποι οι ν' είναι, μάλουςαν τα σκλιά κι τ'ς ρώτσαν, ποι οίν είναι, απουθι έρχουντη.

Έρχουμασι απ' τού τάδι μέρους κι βράδιασαμαν, είπι ου τρανός, ου Μήτρους, Σκέφ'κα ότι ιδώ σι τούτα τα κουνάκια, είναι ου τάδι, είναι ανιπός τ'ς βαβά μ', κι είπα να κουνέψουμι απόψη ιδώ, κι ταχιά αυγή αυγή, να κινήσουμι να φύβγουμι για τα κουνάκια μας.

Τσό 'δειξαν ποιο είναι του κουνάκι, πήγαν ικεί, βήκι όξου ου ν'κουκός, τ'ς καλουσόρισι, έδουκαν γνώρου, (αλληλοσουστήθησαν), τ'ς καλουδέχ'κη, του κουρίτσο', χύθ'κη να φιλουξινήσου του συγγινή, (πού να ήξιρη ότι αυτοί οι δυο, τ' ν'φουδιαλέν!)

Έπιασαν τ' γκβέντα συζητώντας διάφουρα θέματα, αλλά για του προξενιό, κάν τίπουτα.

Οι προξενιότάδις όμους, τα μάτια δεν τα 'πρναν απ' απουάν απ' του κουρίτσο', τ'ν παρακουλούθαγαν, πώς στέκιτη, πώς φέριτη, κλπ.

Τιλίουςαν τ' γκβέντα κι ακούμπ'σαν (ξάπλωσαν) να πλαϊάσουν.

Ν' αυγή σ'κώθκαν, τ'ς όρξη του κουρίτσο' νιρό κι νίφκαν, τ'ς όδουκι

πιτσέτα κι σφουγγίς'καν, ήπιαν ένα καφέ κι κίν'σαν να φύβγουν για τα κουνάκια τ'ς.

Στ' στράτα απ' πάιναν, λέει ου Μήτρους στου Γκόγκου:

- Τήρα σια δώ, αυτού απ' θα γυρίσουμι στα κουνάκια, του κουρίτσο θα του πινέψουμι, αλλά υπειδή γιώ τόχου λίγου σόι του κουρίτσο', δε θα μι π'στεύουν, ισύ όμους, όσις παίνι(ε)ς θα λέου γιώ, άλλις τόσις παίνι(ε)ς θα βάν'ς, διπλάσια απ' όσις λέου γιώ, κατάλαβης;

- Κατάλαβα, λέει ου Γκόγκους.

Έφτασαν του βράδ' στα κουνάκια, μαζώχ'καν ικεί στου κουνάκι τ' γαμπρού κι αρχίν'σαν να ρουτάν, τι είδαταν, τι άκ'σταν αυτού απ' πήγαταν, τι νιάς (τι είδους) κουρίτσο είναι;

- Μια κουρτσάρα, δυο μέτρα, ίσια ικεί απάν!

- Ωρέ τι δυο μέτρα λές ισύ, τέσσιρα μέτρα είναι του κουρίτσο! λέει ου Γκόγκους.

- Τ'ς δίν' ου πατέρας τ'ς ικατό πρατίνις γαλάρις!

- Ωρέ τι ικατό πρατίνις λές ισύ, διακόσις πρατίνις γαλάρις! λέει πάλι ου Γκόγκους.

- Τ'ς δίν' κι καμιά πινηταριά γ(ι)δούλις, κι αυτές γαλάρις.

- Ωρέ τι πινηταριά γ(ι)δούλις λές ισύ, ικατό γ(ι)δούλις! λέει ου Γκόγκους.

- Καένα κουσούρ' καένα ιλάττωμα έχει του κουρίτσο'; ρώτ'ση η μάνα τ' γαμπρού

- Εεεέ, του ένα του μάτ', ιδώ απ' σι τηράει, σα να βλέπ' λίγου λουζά, λέει ου Μήτρους,

- Ωρέ τι του ένα του μάτ' λές ισύ, κι τα διό τα μάτια κάφκαλου τά 'χει! λέει ου Γκόγκους,

- Άλλου κανένα κουσούρ' έχει του κουρίτσο';

- Εεεέ, του ένα του πουδάρ', ιδώ απ' πρπατεί, σα να του φ'λάει λίγου, δεν του πατάει καλά! λέει ου Μήτρους

- Ωρέ τι του ένα του πουδάρ' λές ισύ, κι τα διό τα πουδάρια αζβάρα (ζβαρνισιά) τα πααίν', λέει ου Γκόγκους.

Δεν ξέρω τι έγινε με το προξενιό, αλλά του Γκόγκου, σίγουρα στα στέρφα τον έστειλε για κανένα εξάμηνο ου Μήτρους.

Καλό Πάσχα, φίλες κι φίλοι μου.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
ΜπικουΣπύρου

Παραλία Αρίλλα,
Πέρδικα - Θεσσαλονίκη
2665091484
<http://www.hotel-alexios.gr>

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ "Το ραδιό"
Ιουλία Τσέπη

Σκαμνέλι Ζαγορίου Ιωαννίνων
τηλ.: 2653081300, 81252, κιν. 6945380202

Ξενώνας ΖΑΓΟΡΙ
Σκαμνέλι

Υπεύθυνος: Τσουμάνης Ευάγγελος
Τηλ. 26530.81003 - Κιν. 6977 592811
E-mail: info@zagorihotel.com

Παραδοσιακός Ξενώνας
Αφοί Λαδιά

Μονοδένδρι Ζαγορίου - Τηλ. 2653071483 & 26530.71392
www.ladiasmnonodendri.com | info@ladiasmnonodendri.com
facebook.com/Hotel-Ladia

ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ του Θ.Γ. Γόγοιου

Δημοτικό Τραγούδι - Δημοτικό ποίημα

συνέχεια από το προηγούμενο φύλλο

Στο προηγούμενο φύλλο προσπαθήσαμε να ανιχνεύσουμε τις σχέσεις μεταξύ ενός ηχογραφημένου δημοτικού τραγουδιού και ενός καταγεγραμμένου «δημοτικού ποιήματος», καταφεύγοντας στο παράδειγμα του ακριτικού τραγουδιού «Το πάλεμα του Τσαμαδού και του γιου του». Στο παρόν σημείωμα θα συνεχίσουμε, αναφερόμενοι και σε άλλα χτυπητά παραδείγματα.

Είναι γεγονός ότι τα εκτενέστερα δημοτικά τραγούδια ανήκουν πρωτίστως στην κατηγορία των ακριτικών ή στις παραλογές. Στα τραγούδια αυτών των κατηγοριών κυρίαρχα είναι το αφηγηματικό, το περιγραφικό και το δραματικό στοιχείο. Ακόμη και στα πιο σύντομα τραγούδια, που ανήκουν σ' αυτές τις κατηγορίες, είναι αισθητή η αφηγηματική πρόθεση του λαϊκού δημιουργού. Είναι ευδιάκριτη η διάθεσή του να μας αφηγηθεί έμμετρα μια ιστορία πραγματική ή πλαστή. Υπάρχει, όμως, και ένας σχετικά μεγάλος αριθμός ιστορικών και κλέφτικων τραγουδιών, τα οποία είναι αρκούτως εκτενή. Στα τραγούδια αυτά παρατηρούνται αρκετές διαφορές ανάμεσα στους μελοποιημένους στίχους τους και στη γραπτή τους εικόνα, που συναντάμε στις διάφορες συλλογές.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το αγραφιότικο τραγούδι «Σαν άλλο δε με μάρανε», τραγούδι που τραγουδιέται και χορεύεται στο ρυθμό του «κλειστού» χορού των Αγράφων:

Σαν άλλο δε με μάρανε' δώ στον Απάνω Κόσμο
της νύχτας το περπάτημα και της αυγής ο ύπνος,
σαν τ' άλογο τ' αγλίγορο, σαν το γοργό ζευγάρι,
σαν τη γυναίκα την καλή όπου τιμάει τον άντρα.
Όντας τον βλέπει να' ρχεται, όξω τον περιμένει.
Όντας του βάζει το ψομί, με δάκρυα το γιομίζει.

Ένα τραγούδι που εξυμνεί τα καλά του Απάνω Κόσμου. Το μυστηριακό περπάτημα της νύχτας, της αυγής ο ύπνος, τ' άλογο το γρήγορο, το γοργό ζευγάρι και η γυναίκα η καλή. Καλά, που δένουν το τραγούδι με την αγροτική ζωή (γρήγορο άλογο, γοργό ζευγάρι). Είναι εμφανής μια θυμοσοφική διάθεση από τη μεριά του λαϊκού δημιουργού. Μιλά «εκ πείρας» για τα καλά του Απάνω Κόσμου και αποφαίνεται, δίνοντας ένα γνωμικό χαρακτηρισμό στους στίχους του. Ένα τραγούδι με ολοκληρωμένο νόημα, αυτόνομο. Κανείς, ωστόσο, δεν θα υποψιαζόταν τη συνέχεια, αν δεν είχε διαβάσει την εκτενή παραλογή: «Τα αγαπημένα αδέρφια και η κακή γυναίκα», όπου ο λαϊκός δημιουργός αφηγείται μια συγκλονιστική ιστορία:

Άλλο τι δεν εξήλεψα μες στον απάνω κόσμο
παρά το γλίγορο άλογο και το γοργό ζευγάρι
και τη γυναίκα την καλή, ν- όπου τιμάει τον άντρα.
Ήταν δυο αδέρφια γκαρδιακά και πολυαγαπημένα,
Κι ο πειρασμός εβάλλθηκε για να τα ξεχωρίσει.
Αγάπησε ο μικρότερος του πρώτου τη γυναίκα
και ντρέπεται να της το πει, να της το μολογήσει.
Μα μια γιορτή, μια Κυριακή, μια πίσσημη ν- ημέρα
που βγήκε η κόρη από λουτρό κι ο νιος από μπαρμπέρη
και συναπαντηθήκανε σε ξέχωρο σοκάκι
εξεδιαντράπη και της λέει και της το φανερώνει.
- Νύφη μου, σάμπως σ'αγαπώ, νύφη μ' σάμπως σε θέλω.
- Εσύ το θέλεις μια φορά κι εγώ το θέλω δέκα,
μα αν μ' αγαπάς σαν σ' αγαπώ και θες με σαν σε θέλω,
τον αδερφό σου σκότωσε και έλα να με πάρεις.
- Και τι αφορμή να του βρω εγώ, για να τονε σκοτώσω;
- Σύρτε για να μοιράσετε το πατρικό σου κτήμα,
από τις άκρες δώσε του κι απ' τους παλιούς τους όχτους
κι όπου καλά και καρπερά στο μέρος το δικό σου
κι όπου άκρες και περίτραφος' στο μέρος το δικό του
κι εκείνος είν' αράθνημος, ρίξε και σκότωσέ τον..
Τον μαύρο καβαλίκεψε και στο χωράφι πάει.
- «Ήρτε καιρός, μπρε Κωσταντή, καιρός να χωριστούμε,
έλα για να μεράσουμε το πατρικό μας χτήμα.
Από τες άκρες πάρε εσύ κι απ' τους παλιούς τους όχτους
κι όπου καλά και καρπερά στο μέρος το δικό μου
κι όπου άκρες και περίτραφος στο μέρος το δικό σου.
- Γιατί, γιατί, αδερφούλη μου, να πάρω από τες άκρες;
Γιατί να μη μεράσουμε καθώς μεράζουν όλοι;
- Πάρε απ' τις άκρες, Κωσταντή, γιατί θα σκοτωθούμε
- Χαλάλι σου, αδερφούλη μου, κι όλα δικά σου να 'ναι,
παρά να ξεχωρίσουμε πάρε και τα δικά μου»
Τον πήρε το παράπονο, είδε τ' αδικημά του,
τραβιέται σε παράμερο και κάθεται και κλαίει.
Το μαύρο καβαλίκεψε και στο χωριό γυρίζει.
- Γλίγορα, νύφη μου, νερό, να πλύνω το σπαθί μου.
Τον αδερφό μου σκότωσα και το 'χω ματωμένο.
Κι αυτή απ' την πολλή της βια κι απ' την πολλή χαρά της,
το μαστραπά της άρπαξε, κρασί ήτανε γιομάτος,
τη σκάλα ν-εκατέβηκε, νερό για να του χύσει.
Απ' τα μαλλιά την άρπαξε, λιανά λιανά την κόβει.

(Ν.Γ. Πολίτου Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, Εκδ. Πέλλα χ.χ σ. 110-111)

Συνέχεια στη σελίδα 12

ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ του Θ.Γ. Γόγοιλου

Δημοτικό Τραγούδι – Δημοτικό ποίημα

Συνέχεια από τη σελίδα 11

Οι μελοποιημένοι και ηχογραφημένοι στίχοι, λοιπόν, συνιστούν μια πιο εκτεταμένη και σαφώς ποιητικότερη εισαγωγή από εκείνη της παραλογής του Πολίτη. Το βάρος και στις δυο παραλλαγές της εισαγωγής πέφτει στους τελευταίους στίχους, που αφορούν στη «γυναίκα την καλή». Ο λαϊκός δημιουργός απαριθμεί τα καλά του Απάνω Κόσμου, ξεκινώντας απ' τα λιγότερο σπουδαία και προχωρώντας στα σπουδαιότερα κατ' ανιούσα κλίμακα, για να καταλήξει στο πολυτιμότερο, στην «καλή γυναίκα», στην οποία αφιερώνει τρεις στίχους. Η εμμονή αυτή προετοιμάζει τον ακροατή του τραγουδιού ή τον αναγνώστη της παραλογής για μια εγκωμιαστική συνέχεια της γυναικείας καλοσύνης. Ο λαϊκός δημιουργός όμως ανατρέπει αυτές τις προσδοκίες του αναγνώστη, παραθέτοντας μια ιστορία, η οποία συνιστά μια «εκ του αντιθέτου» απόδειξη. Η ιστορία του αναφέρεται στις ολέθριες συνέπειες της συμπεριφοράς μιας άπιστης γυναίκας. Μια δεύτερη ανατροπή είναι η αλλαγή της συμπεριφοράς του ερωτοχτυπημένου αδερφού, που οδηγεί στην αματηρή έξοδο του ποιήματος και στην κάθαρση του ήρωα. Μια υπόθεση με όλα τα στοιχεία της αρχαίας τραγωδίας, όπου τελικά η δύναμη της αδερφικής αγάπης νικά το παράνομο και ολέθριο ερωτικό πάθος.

Υπάρχουν, ωστόσο, περιπτώσεις, όπου δυο ή παραπάνω ηχογραφημένα τραγούδια προέρχονται από ένα εκτενές «δημοτικό ποίημα». Είναι γνωστά από διάφορες ηχογραφήσεις τα τραγούδια: «*Ξύπνα πουλάκι μ' την αυγή*» και «*Καλά τρώμε και πίνουμε*», τραγούδια κλέφτικα, τα οποία τραγουδιούνται σε όλο σχεδόν το στεριανό χώρο της πατρίδας μας. Το πρώτο το συναντάμε ως καθιστικό τραγούδι (Μοριάς, Ρούμελη, Θεσσαλία, Σαρακατσανίαι) ή στο ρυθμό του ζαγορίσιου χορού (Ηπειρος). Το δεύτερο είναι επίσης τραγούδι καθιστικό, της τάβλας (Μοριάς, Ρούμελη, Θεσσαλία) ή τραγούδι του χορού στο ρυθμό της *κάτσιας* (Σαρακατσανίαι της Μακεδονίας και της Θράκης). Παραθέτω τους μελοποιημένους στίχους του πρώτου τραγουδιού:

*Ξύπνα, πουλάκι μ', την αυγή κι ανέβα σε κλαράκι
και τίναξ' τα φτερούδια σου να πέσουν οι δροσούλες
και μη λαλείς παράωρα και παραπνευμένα,
δείχνεις σημάδια των κλεφτών, των καπεταναραίων.*

Στίχοι κρυστάλλινοι, σπάνιας λυρικής διάχυσης. Τρυφερή προτροπή-παράκληση, πλαισιωμένη από μια σειρά υποκοριστικών (πουλάκι, κλαράκι, δροσούλες). Συναγερμός των αισθήσεων: *όραση* (ανέβα σε κλαράκι), *ακοή* (μη λαλείς παράωρα), *αφή* (να πέσουν οι δροσούλες). Στίχοι που μόνο στις κορυφές της νεοελληνικής λογοτεχνίας³ βρίσκεις το ταίρι τους. Ωστόσο, είναι στίχοι σαφώς εισαγωγικοί ενός εκτενέστερου «δημοτικού ποιήματος», γιατί αφήνουν μετέωρη την εξήγηση του τελευταίου στίχου:

«*Δείχνεις σημάδια των κλεφτών των καπεταναραίων*»

Ο αναγνώστης ή ο ακροατής του τραγουδιού μένει ανικανοποίητος από την αοριστία της αιτιολόγησης. Θα προσπαθήσω να στηρίξω την υπόθεση ότι οι στίχοι αυτοί αποτελούν την εισαγωγή στο γνωστό κλέφτικο τραγούδι «*Της νύχτας οι αρματολοί και της αυγής οι κλέφτες*», του οποίου δυο παραλλαγές περιλαμβάνονται στις «*Εκλογές*» του Νικολάου Πολίτη (σελ. 37 και 39). Παραθέτω την πιο ολοκληρωμένη παραλλαγή από τις δυο, προτάσσοντας ως εισαγωγή τους στίχους που μας απασχολούν. Εντός παρενθέσεων η παραλλαγή του Πολίτη.

«*Της νύχτας οι αρματολοί και της αυγής οι κλέφτες*»
*Ξύπνα πουλάκι μ' την αυγή κι ανέβα σε κλαράκι
και τίναξ' τα φτερούδια σου να πέσουν οι δροσούλες
και μη λαλείς παράωρα και παραπνευμένα,
δείχνεις σημάδια των κλεφτών, των καπεταναραίων.
(Της νύχτας οι αρματολοί και της αυγής οι κλέφτες
ολονυχτίς κουρσεύανε και τες αυγές κοιμώνται,
κοιμώνται στα δασιά κλαριά και στους παχιούς τους ίσκιους.
Έχουν αρνιά και φένουνε, κριάρια σουβλισμένα,
έχουν κι ένα γλυκό κρασί που πίν' τα παλληκάρια.
Κι ένας τον άλλον έλεγαν κι ένας τον άλλον λέει.
-Καλά τρώμε και πίνουμε και λιανοτραγουδάμε,
δεν κάνουμε κι ένα καλό, καλό για την ψυχή μας;
Ο κόσμος φκιάνουν εκκλήσιές, φκιάνουν και μοναστήρια,
να πάμε να φυλάξουμε στις Τρίχας το γεφύρι
που θα περάσει ο βόιβοντας με τους αλυσωμένους,
να κόψουμε τους άλυσους να βγουν οι σκλαβωμένοι,
να βγη της χήρας το παιδί, π' άλλο παιδί δεν έχει,
π' αυτή τ'όχει μονάκριβο, στον κόσμο ξακουσμένο).*

Όσο κι αν είναι παρακινδυνευμένη η υπόθεση, ότι τα δυο τραγούδια είναι μέρη του παραπάνω κλέφτικου «δημοτικού ποιήματος», έχει και τα στηρίγματά της:

α) Είναι ολοφάνερο ότι η παραλλαγή του Πολίτη έρχεται να αιτιολογήσει τον ακροτελεύτιο στίχο του τραγουδιού που μας απασχολεί (*Δείχνεις σημάδια των κλεφτών, των καπεταναραίων*), παραθέτοντας στοιχεία από τη ζωή και τις συνήθειες των κλεφτών (νοηματική ακολουθία)

β) Επίσης η ενότητα του χώρου μέσα στον οποίο συντελούνται τα γεγονότα της ιστορίας είναι αισθητή (ορεινό τοπίο, λημέρια των κλεφτών κτλ.)

γ) Τέλος, η χρονική ακολουθία της ιστορίας είναι ξεκάθαρη: *παράωρα* (και *μη λαλείς παράωρα*, *αυγή* (ξύπνα πουλάκι μ' την αυγή), *μεσημέρι* (Κι εκεί που τρώγαν κι έπιναν και γλυκοτραγουδούσαν).

Ο Νικόλαος Πολίτης υποστηρίζει ότι στην αρχική μορφή του το τραγούδι ήταν *χαροντικό*:

«*Το αρχικόν άσμα πιθανότατα υπόθεσιν είχε την απόσπασιν από το Χάροντα της λείας του*» Στηρίζει δε την άποψή του στο γεγονός ότι στο τραγούδι αναφέρεται το γεφύρι της Τρίχας, γεφύρι του Κάτω Κόσμου. Δεν είναι καθόλου απίθανο ένα παλιότερο τραγούδι να τροποποιείται και να προσαρμόζεται σε παρόμοιες περιστάσεις μιας κατοπινότερης εποχής, προκειμένου να αποδώσει γεγονότα και καταστάσεις. Εδώ στη θέση του Χάροντα τοποθετείται ο *βόιβοντας* (τούρκος αξιωματούχος) και στη θέση των *μελλοθανάτων* οι αλυσωμένοι. Αυτό φανερώνει την πολυλειτουργικότητα του δημοτικού τραγουδιού.

Όσον αφορά στο δεύτερο τραγούδι, που μας απασχολεί, «*Καλά τρώμε και πίνουμε*», το οποίο απαρτίζεται από τους αυτονομημένους στίχους (11-16) προς το τέλος του «δημοτικού ποιήματος», δημιουργεί την εντύπωση στον ακροατή ότι πρόκειται για συμποσιακό τραγούδι, όπου περισσεύουν τα εδέσματα και η φιλότιμη όσο και ενεργητική διάθεση των συνδαιτημόνων. Το μόνο που το δένει με το περιβάλλον και τις συνήθειες των κλεφτών είναι η αντιστασιακή διάθεση απέναντι στο *βόιβοντα* που σέρνει τους αλυσωμένους σκλάβους.

Συμπερασματικά:

α) Κατά κανόνα μελοποιούνται και ηχογραφούνται οι εισαγωγές των εκτενών «δημοτικών ποιημάτων». Η προτίμηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι οι εισαγωγές είναι συνήθως εντυπωσιακές, για να εγείρουν το ενδιαφέρον του δέκτη.

β) Το μελοποιημένο τραγούδι αποσπάται και αυτονομείται από το καταγεγραμμένο ποίημα. Έτσι, συχνά διαφοροποιείται και απομακρύνεται ριζικά από το νόημα και την κατευθυντήρια ιδέα του «ποιήματος».

γ) Επίσης, ανάλογα με το απόσπασμα που αυτονομείται (λυρικό, επικό, δραματικό) το μελοποιημένο τραγούδι, αρκετές φορές αλλάζει κατηγορία. Παράδειγμα χτυπητό το τραγούδι «*Σαν άλλο δε με μάρανε*». Αυτονομημένο από τον «κορμό» της παραλογής, παύει πια να ανήκει στις παραλογές και λειτουργεί ως ένα *γνωμικό τραγούδι*.

Τέλος, στα μελοποιημένα και ηχογραφημένα τραγούδια οι στίχοι πλαισιώνονται από έναν επιφωνηματικό, θα λέγαμε, λόγο. Πλήθος επιφωνημάτων παρεμβάλλεται ανάμεσα στους στίχους τους:

α) κλιτικά ή κλιτικές προσφωνήσεις «ωρέ, παιδιά μ'»

β) προτρεπτικά «άντε»

γ) σχετλιαστικά «οϊμέ, αλί, αμάν»

δ) επιφωνήματα χαράς «όπα».

Ο επιφωνηματικός αυτός λόγος σε συνδυασμό με τις επαναλήψεις, με τα γυρίσματα και τα ποικίλα της φωνής του ερμηνευτή, βοηθά να εκφραστούν με αμεσότητα οι νοηματικές και συναισθηματικές διακυμάνσεις του τραγουδιού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Με μάρανε = με έκανε να μαραθώ, να μαραζώσω. Εδώ με τη σημασία του «πόθησα», επιθύμησα πολύ.

² Περίτρηφος = περί + τάρφος = το αυλάκι γύρω απ' το χωράφι
Οι στίχοι αυτοί φέρνουν στο νου μας τους περίφημους στίχους από τον σολωμικό «*Πόρφυρα*»:

«*Πουλί πουλάκι που σκορπός το θαύμα της φωνής σου,
Εντυχισμός αν δεν είναι το θαύμα της φωνής σου,
Καλό στη γη δεν άνθισε, στον ουρανό κανένα*»

Θυμίζουν ακόμη το παπαδιαμαντικό «*Μυνίρισμα πτηνού χεμαζομένου*» = παράπονο πουλιού που το' δειρεν η βαρυχειμωνιά. (Από το διήγημα του Αλ. Παπαδιαμαντή «*Ο ξεπεσμένος δερβίσης*»): (μυνίρισμα από το ομηρικό ρήμα μυνιρίζω = σιγοκλαίω, κλαυουρίζω). Ή το επίσης παπαδιαμαντικό «*Σκοτεινό τρυγόνι*»:

Μάνα μου,
Εγώ είμαι τ' άμοιρο
το σκοτεινό τρυγόνι,
όπου το δέρνει ο άνεμος,
βροχή που το πληγώνει

Το δόλιο, όπου κι αν διαβεί
απ' όπου κι αν περάσει,
δε βρίσκει πέτρα να σταθεί,
κλωνάρι να πλαγιάσει.

ΟΠΤΙΚΑ ΦΑΚΟΙ ΕΠΑΦΗΣ

Νάντια Αχ. Μπιστιόλη
Πτυχ. Οπτικός
Ειδικ. σε Φακούς Επαφής

Κ. Φρόντζου 12γ - ΙΩΑΝΝΙΝΑ Τηλ. 26510 26478

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ & ΜΕΛΕΤΩΝ

Αφοι Γρ. Σαμορέλη Ο.Ε.

Καντούνη 7 Γηροκομείο Τηλ/Fax: 210 6913339
afoisamoreli@yahoo.com Κιν: 6977 392266 6977 808764

ΕΚΜΕ

ΑΝΩΝΥΜΗ ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΚΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ & ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ

Διευθύνων Σύμβουλος: Ιωάννης Β. Καρυώτης

Σοφίας Βέμπο 6, 570 08 Εξέδωρος, Θεσσαλονίκη
Τηλ: (+302310) 755.085, 755.260
Φαξ: (+302310) 755.104,
E-mail: ekme@ekme.gr